

ELS LAVABOS DELS CENTRES ESCOLARS: UN ESPAI EDUCATIU PENDENT

SINDICATURA DE GREUGES DE BARCELONA

ELS LAVABOS DELS CENTRES ESCOLARS: UN ESPAI EDUCATIU PENDENT

SINDICATURA
DE GREUGES
DE BARCELONA

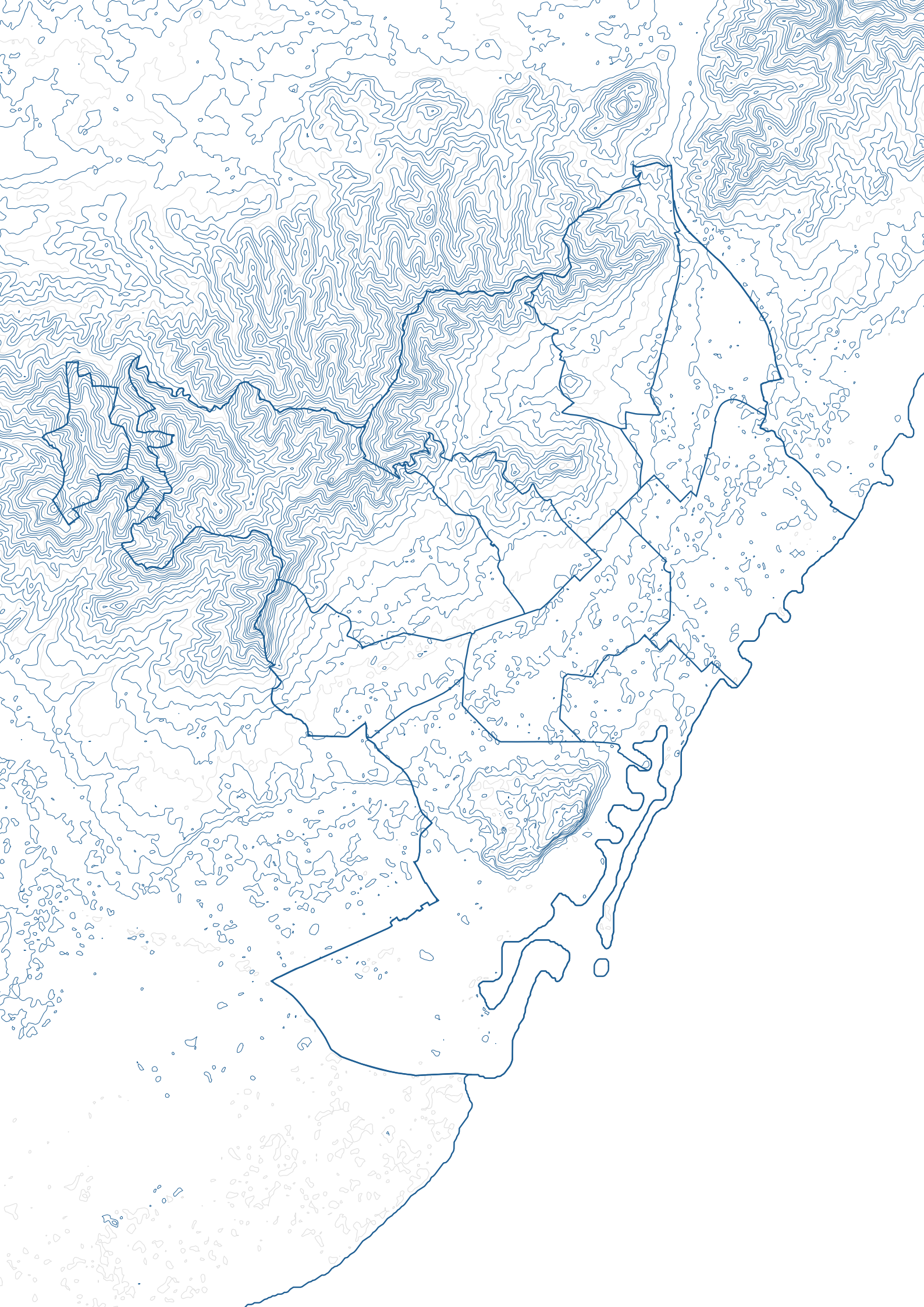

INFORMACIÓ GENERAL

Ronda de Sant Pau, 45.
Barcelona 08015

934 132 900

www.sindicaturabarcelona.cat

sindicaturabarcelona@bcn.cat

XARXES SOCIALS

@sindicaturabcn

@sindicaturabcn

@SindicaturaBarcelona

@sindicaturabcn

@sindicaturabarcelona

Síndic de greuges:
David Bondia Garcia

Director adjunt:
Xavier Bernadí Gil

Cap de gabinet:
Oriol Puig i Morant

Premsa i comunicació:
Pablo Monfort León
Carme Rocamora Seguí

Administració:
Vicky Fernández Carrasco
Mercedes Tello Díaz
Esther Tresserra Salvador

Projectes europeus i internacionals:
Nemo Remesar Aguilar

Assessoria tècnica i jurídica:
Pilar Aldea Lacambra
Paula Arce Becerra
Rosina Fernández Vázquez
Núria Martínez Mozas
Patricia Mestre García
Maria José Núñez Serres
Francesca Reyes Pozo
Elisa Salichs Asturias

SINDICATURA DE GREUGES DE BARCELONA

RESUM

Aquest informe analitza els lavabos dels centres públics d'educació infantil i primària de Barcelona com a espais pedagògics que formen part del projecte educatiu i que incideixen en la salut, la intimitat, la inclusió i el benestar quotidià de l'alumnat.

L'estudi examina les diferents maneres d'organitzar aquests espais, les condicions de neteja, manteniment, accessibilitat, seguretat i privacitat. També identifica experiències i pràctiques que poden orientar-ne la millora.

La **metodologia** combina una revisió bibliogràfica i normativa amb **visites a deu centres escolars**, observació directa dels lavabos, qüestionaris i entrevistes a representants dels equips directius i de les associacions de famílies. Sis centres es van seleccionar per la tipologia o trajectòria dels edificis: un centre històric i catalogat, un de construït abans de 1980, un de posterior a 1980, un de construcció recent i disseny innovador, un d'ubicat en barracons provisionals i un d'incorporació recent a la xarxa pública. També es van visitar dos centres participants en el programa Escoles Rainbow —centres educatius que participen en iniciatives pedagògiques orientades a incorporar de manera activa la diversitat afectiva, sexual i de gènere— i dos que havien repensat els espais de lavabos i vestidors mitjançant processos participatius amb la comunitat educativa. La mostra té un abast qualitatiu i no és estadísticament representativa.

Les **conclusions** destaquen mancances recurrents de neteja, manteniment i dotació bàsica, insuficiències de lavabos en espais d'ús intensiu (hores del pati i menjador) i problemes d'accessibilitat i intimitat. Els centres visitats presenten models diversos de segregació per gènere, però no s'hi van recollir queixes rellevants atribuïbles específicament a aquesta configuració.

L'informe formula **onze recomanacions adreçades al Consorci d'Educació de Barcelona**: impulsar un programa específic de millora; reforçar la neteja i el manteniment; garantir els elements bàsics i l'accessibilitat dels lavabos adaptats; adequar el nombre de lavabos als usos que s'hi fan; millorar la privacitat i la seguretat; promoure models inclusius i versàtils; normalitzar l'accés a productes d'higiene menstrual; fomentar la corresponsabilitat de l'alumnat; identificar i difondre bones pràctiques, així com establir orientacions comunes de disseny i gestió amb la participació de les comunitats educatives.

En definitiva, l'informe posa de manifest que els lavabos escolars, com la resta d'espais, formen part del projecte educatiu dels centres. L'anàlisi elaborada identifica **nombroses oportunitats de millora** per reforçar aquesta mirada i traslladar-la de manera efectiva al dia a dia dels centres.

RESUMEN

Este informe analiza los lavabos de los centros públicos de educación infantil y primaria de Barcelona como espacios pedagógicos que forman parte del proyecto educativo y que inciden en la salud, la intimidad, la inclusión y el bienestar cotidiano del alumnado.

El estudio examina las diferentes maneras de organizar estos espacios, las condiciones de limpieza, mantenimiento, accesibilidad, seguridad y privacidad. También identifica experiencias y prácticas que pueden orientar su mejora.

La **metodología** combina una revisión bibliográfica y normativa con **visitas a diez centros** escolares, observación directa de los lavabos, cuestionarios y entrevistas a representantes de los equipos directivos y de las asociaciones de familias. Seis centros se seleccionaron por la tipología o trayectoria de los edificios: un centro histórico y catalogado, uno construido antes de 1980, uno posterior a 1980, uno de construcción reciente y diseño innovador, uno ubicado en barracones provisionales y uno de incorporación reciente a la red pública. También se visitaron dos centros participantes en el programa Escuelas Rainbow —centros educativos que participan en iniciativas pedagógicas orientadas a incorporar de manera activa la diversidad afectiva, sexual y de género— y dos que habían repensado los espacios de lavabos y vestuarios mediante procesos participativos con la comunidad educativa. La muestra tiene un alcance cualitativo y no es estadísticamente representativa.

Las conclusiones destacan carencias recurrentes de limpieza, mantenimiento y dotación básica, insuficiencias de lavabos en espacios de uso intensivo (horas del patio y comedor) y problemas de accesibilidad e intimidad. Los centros visitados presentan modelos diversos de segregación por género, pero no se recogieron quejas relevantes atribuibles específicamente a esta configuración.

El informe formula **once recomendaciones dirigidas al Consorcio de Educación de Barcelona:** impulsar un programa específico de mejora; reforzar la limpieza y el mantenimiento; garantizar los elementos básicos y la accesibilidad de los lavabos adaptados; adecuar el número de lavabos a los usos que se hacen de ellos; mejorar la privacidad y la seguridad; promover modelos inclusivos y versátiles; normalizar el acceso a productos de higiene menstrual; fomentar la corresponsabilidad del alumnado; identificar y difundir buenas prácticas, así como establecer orientaciones comunes de diseño y gestión con la participación de las comunidades educativas.

En definitiva, el informe pone de manifiesto que los lavabos escolares, como el resto de espacios, forman parte del proyecto educativo de los centros. El análisis elaborado identifica **numerosas oportunidades de mejora** para reforzar esta mirada y trasladarla de manera efectiva al día a día de los centros.

ABSTRACT

This report analyses the toilets in Barcelona's public pre-primary and primary schools as educational spaces that form part of the schools' educational project and have an impact on students' health, privacy, inclusion and everyday well-being.

The study examines the different ways in which these spaces are organised, as well as their conditions in terms of cleanliness, maintenance, accessibility, safety and privacy. It also identifies experiences and practices that can help guide their improvement.

The **methodology** combines a review of the relevant literature and regulations with **visits to ten schools**, direct observation of the toilets, questionnaires and interviews with representatives of school management teams and parents' associations. Six schools were selected based on the type or history of their buildings: a historic and listed school, one built before 1980, one built after 1980, one recently built with an innovative design, one located in temporary prefabricated buildings, and one that had recently joined the public school network. Two schools participating in the Rainbow Schools programme were also visited —educational centres involved in pedagogical initiatives aimed at actively incorporating affective, sexual and gender diversity— as well as two schools that had rethought their toilet and changing-room spaces through participatory processes involving the educational community. The sample is qualitative in scope and is not statistically representative.

The conclusions highlight recurring shortcomings in cleanliness, maintenance and basic provision, an insufficient number of toilets in areas of intensive use (break times and the dining hall), and accessibility and privacy issues. The schools visited have different models of gender segregation, but no significant complaints specifically attributable to this configuration were recorded.

The report sets out **eleven recommendations addressed to the Barcelona Education Consortium**: to promote a specific improvement programme; strengthen cleaning and maintenance; ensure basic facilities and accessibility in adapted toilets; adjust the number of toilets to their intended uses; improve privacy and safety; promote inclusive and versatile models; normalise access to menstrual hygiene products; foster students' shared responsibility; identify and disseminate good practices; and establish common guidelines for design and management with the participation of educational communities.

Ultimately, the report highlights that school toilets, like all other spaces, form part of the schools' educational project. The analysis identifies **numerous opportunities for improvement** in order to strengthen this approach and effectively translate it into the day-to-day life of schools.

ÍNDEX

Índex	10
1. PRESENTACIÓ INSTITUCIONAL	13
2. INTRODUCCIÓ	19
3. DELIMITACIÓ DE L'INFORME	25
3.1. Objectiu de l'informe	26
3.2. Metodologia	27
4. MARC CONCEPTUAL	31
4.1. La coeducació	32
4.2. La perspectiva de gènere	36
5. L'ARQUITECTURA DELS "NOUS" CENTRES EDUCATIUS	39
5.1. Infraestructures educatives	43
5.2. Nou disseny d'espais	45
6. ELS LAVABOS DELS CENTRES ESCOLARS A BARCELONA	57
6.1. Lavabos segregats o no segregats per gènere	58
6.2. Queixes relatives a l'espai de lavabos	61
6.3. La cura dels lavabos	63
6.4. Dotació de lavabos a la zona de pati i menjador	67
6.5. Actualització i manteniment dels lavabos	69
6.6. Garantia d'intimitat als lavabos	70
6.7. Altres usos dels lavabos	72
6.8. Elements de confort als lavabos	73
7. CONCLUSIONS DE L'ESTUDI	75
8. RECOMANACIONS	77
9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	89
10. ANNEXOS	93

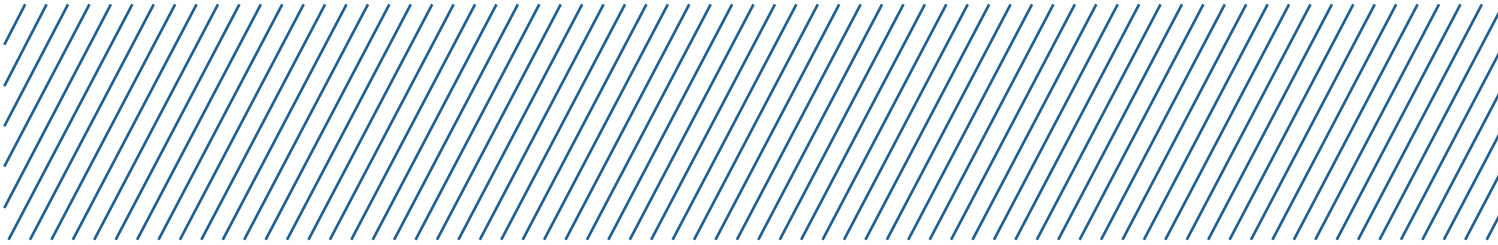

1. PRESENTACIÓ INSTITUCIONAL

La Sindicatura de Greuges de Barcelona, des de fa temps, ha tingut una **especial preocupació i sensibilitat per l'estat dels centres educatius de la nostra ciutat**. Ens hem pronunciat sobre l'estat de les aules, sobre la climatització a l'escola, sobre el manteniment dels centres, sobre les obres d'infraestructura i reparacions pendents, sobre el soroll en els patis escolars, entre d'altres aspectes.

Sent conscients que encara queden molts espais escolars per repensar i sobre els quals debatre, hem considerat que els **lavabos de les escoles no haurien de quedar al marge del nostre focus d'intervenció**. No podem oblidar que, juntament amb el component funcional dels lavabos de les escoles, es troba el simbòlic, de no poca importància també.

L'escola sempre ha estat, i està, envoltada de debats pedagògics. Però **parlar dels lavabos és parlar d'un tema pedagògic?** Malauradament el tema dels lavabos de les escoles no es percep com a pedagògic o educatiu perquè tenim tendència a veure els processos fragmentats i en parts, però si mirem les escoles com un tot educatiu, no podem deixar que una de les seves parts desgavelli la qualitat del tot. El plantejament escolar en el seu conjunt és educatiu, des de la infraestructura física fins als elements més acurats del treball a l'aula. Si una part comença a fallar, tot falla tard o d'hora. Els lavabos haurien de ser també una carta de presentació dels centres educatius, però possiblement no han merescut l'atenció necessària. Els lavabos són també la baula dels drets dels infants en el plànol quotidià concret. És a dir, són una forma concreta d'atendre o vulnerar els seus drets.

El lavabo té a veure amb la intimitat, la higiene i la salut, però, i això no és part del plantejament pedagògic d'una escola? **Analitzar l'educació des dels lavabos dels centres educatius té a veure amb els drets dels infants, però també amb una perspectiva de drets humans**. L'objectiu d'un enfocament de l'educació basat en els drets humans és molt senzill: garantir a tots els infants una educació de qualitat que respecti i promogui el seu dret a la dignitat i un òptim desenvolupament. Quan entrem a mirar els lavabos amb ulls pedagògics, descobrim moltes coses. No és només una qüestió d'higiene. És una situació d'aprenentatge transversal que implica benestar, dignitat i salut.

Els lavabos dels centres educatius són espais de primera necessitat i constitueixen una expressió concreta dels drets dels infants a l'educació, la salut, la intimitat i la cura. La rutina diària en els centres educatius inclou diferents espais, les aules, els patis escolars, l'administració i, per tant, **els lavabos també formen part d'un espai on s'educa**. L'escola és plena de petits moments a partir dels quals ensenyar. Cal, però, que les decisions que es prenguin estiguin sempre encaminades cap a aquesta direcció.

La mirada posada en els lavabos dels centres educatius no és casual, ja que són molts els factors que intervenen perquè un lavabo reuneixi unes condicions satisfactòries. Mirar el dret a una educació de qualitat des de la perspectiva dels drets humans, a través d'un espai "marginal", tangencial, que aparentment no importa perquè no apareix com una prioritat educativa, és **donar la rellevància necessària a un espai molt significatiu per a nenes i nens**. Els lavabos dels centres educatius són espais que sovint passen desapercebuts, però hi succeeixen coses molt importants.

Encara més, quan els banys són compartits per tot l'alumnat, el respecte, la higiene i la cura han d'estar plenament garantits. La igualtat ha de respectar la diferència per ser efectiva, la **coeducació és imprescindible**. Per avançar cap a lavabos coeducatius, és important que els centres escolars acordin i transmetin normes clares sobre el respecte a la intimitat, la seguretat i la higiene.

Hi ha infants que prefereixen no usar-los, no se senten còmodes (la porta no tanca, no hi ha tapa al vàter, falta paper, no estan preparats per hàbits menstruals o, simplement, no poden estar-hi amb tranquil·litat). En conseqüència, molts prefereixen esperar a arribar a casa i passen hores retenint les seves necessitats fisiològiques, una situació que pot provocar malestar emocional i problemes urinaris, renals o digestius. Quan es parla del dret a l'educació i del dret a la salut, és impossible no pensar en la manera com aquests drets es vulneren quan l'experiència d'anar al lavabo es converteix en un esdeveniment de característiques tan desagradables per als infants que prefereixen evitar-la.

Els lavabos dels centres escolars són espais fonamentals dins de qualsevol institució educativa. El seu bon estat impacta directament en la salut, seguretat i benestar de l'alumnat, dels docents i del personal d'administració. És per aquest motiu que aquest estudi, coordinat per la Isabel Costa Renart (mestra i directora de l'Escola Poble-sec fins el 2021) per encàrrec de la Sindicatura de Greuges de Barcelona, ha decidit implementar un **enfocament que transformi els lavabos escolars en llocs d'aprenentatge indirecte sobre responsabilitat social, civisme i empatia.**

Sabent que la diversitat en els centres educatius es percep en **l'observació directa** i amb això, la comprensió del comú i del divers, juntament amb la part d'estudi i reflexió, vàrem **visitar 10 centres escolars públics de Barcelona per conèixer l'estat i l'ús dels lavabos i vàrem fer entrevistes amb representants dels equips directius i de les associacions de famílies. Sis centres** es van seleccionar per la seva tipologia o trajectòria: un d'històric i catalogat, un de construït després de 1980, un de recent construcció amb disseny innovador, un en barracons provisionals i un incorporat recentment a la xarxa pública. I, **quatre centres** es van seleccionar pels seus projectes: dos havien participat en el programa Escoles Rainbow, que promou la diversitat afectiva, sexual i de gènere, i dos havien repensat els lavabos amb la participació de tota la comunitat educativa i el suport d'una cooperativa d'arquitectura i una entitat especialitzada en educació sexual.

Fetes les visites i, després de les reflexions teòriques i pràctiques, arribem a **unes conclusions i a onze recomanacions**, que recollim al final d'aquest estudi, sobre **com fer que els lavabos dels centres escolars siguin també espais educatius**.

Ja us podem avançar en aquesta presentació que tenim el convenciment que sobre aquesta temàtica hi ha **responsabilitats compartides**. Les famílies han de preguntar i interessar-se per saber com són aquests espais i què s'hi pot millorar. El personal docent i els claustres han d'obrir converses i revisar protocols. I l'administració, que és qui té la capacitat estructural, l'obligació del manteniment i els recursos per modificar l'arquitectura i les contractacions ha d'assumir que **els lavabos també formen part del projecte educatiu i els cal una revisió amb mirada coeducativa**.

En definitiva, mirar els lavabos dels centres escolars com un espai educatiu pendent implica apreciar les escoles com un espai integral, on, de múltiples formes i des de tots els espais, es pot contribuir a garantir o vulnerar els drets dels infants, depenent del què fem o deixem de fer. Quan tota la comunitat educativa s'involucra activament, els lavabos dels centres educatius deixen de ser un problema per convertir-se en un reflex d'una institució saludable, responsable i conscient.

David Bondia Garcia
Síndic de Greuges de Barcelona

2. INTRODUCCIÓ

En una societat en constant transformació, els canvis es produeixen en tots els àmbits i, en conseqüència, també afecten els centres educatius. Si ens centrem en els centres d'educació infantil i primària de la ciutat de Barcelona, és evident que han experimentat una evolució significativa en paral·lel a les transformacions socials i als nous marcs pedagògics. En aquest sentit, els espais educatius no poden romandre inalterables respecte als d'anys enrere, ja que han d'adaptar-se a les noves formes d'ensenyar i aprendre.

Aquesta evolució és especialment visible en els espais interiors dels centres. En els darrers cursos, les aules han incorporat canvis substancials, tant en els elements físics —com els colors de les parets o el mobiliari— com en la seva disposició, més flexible i menys rígida que en etapes anteriors. Així mateix, conviuen recursos tradicionals amb noves tecnologies, com ara pissarres digitals, ordinadors, tauletes, materials de robòtica i recursos didàctics innovadors.

Aquests canvis s'estenen també als espais comuns dels centres, que han esdevingut més acollidors i funcionals: vestíbuls, despatxos, aules específiques, menjadors o passadissos transformats en espais d'aprenentatge. Igualment, les biblioteques i els gimnasos han estat renovats per oferir entorns més adequats als usos actuals. Pel que fa als espais exteriors, s'observa una clara evolució cap a patis més inclusius i diversificats, amb elements naturals, zones de joc tranquil i espais de convivència que superen el model tradicional centrat en pistes esportives.

En coherència amb aquesta transformació global dels espais educatius, aquest **estudi planteja com a objectiu principal analitzar la necessitat de concebre els lavabos dels centres educatius d'infantil i primària igualment com a espais educatius i també com a espais que cal adaptar a la realitat actual.** Els lavabos són àmbits que poden reproduir desigualtats i estereotips, especialment de caràcter sexista, i que, per tant, requereixen una revisió en clau d'equitat i inclusió. En aquest sentit, es posa de manifest la necessitat de disposar d'instal·lacions sanitàries inclusives que contribueixin al desenvolupament de valors d'igualtat i respecte.

L'alumnat actual és també diferent del d'etapes anteriors, i aquest fet reforça la necessitat d'adaptar els espais educatius a les seves necessitats i realitats. Així, si la resta d'espais dels centres han evolucionat, és imprescindible **repensar el disseny dels lavabos per tal que siguin més inclusius, igualitaris, segurs i agradables**. Al mateix temps, cal que afavoreixin el respecte col·lectiu i esdevinguin espais integrats dins del projecte educatiu del centre.

El nou currículum de l'Educació Bàsica situa la inclusió com un element clau, mitjançant el desenvolupament de competències transversals com la ciutadana, la digital, l'emprenedora, la personal, i la social. Dins d'aquest marc, la competència ciutadana promou la reflexió crítica, el respecte a la diversitat i la superació de prejudicis, incorporant també la perspectiva de gènere com a element essencial.

En aquest context, l'educació emocional esdevé fonamental al llarg de tota l'escolaritat, ja que contribueix a la formació de persones equilibrades i capaces d'establir relacions respectuoses i saludables. Així mateix, facilita el desenvolupament de l'empatia i la prevenció de conductes de risc, com les relacions abusives, reforçant la convivència i el benestar dins l'entorn educatiu.

Paral·lelament, l'estudi posa de relleu la importància de considerar també **l'arquitectura dels nous centres educatius**. Les noves construccions han de respondre als canvis socials i pedagògics, i han de ser concebudes des d'una perspectiva participativa que impliqui tota la comunitat educativa, incloent-hi els equips docents, l'alumnat, les famílies, el personal d'administració i serveis, així com els equips tècnics i les administracions públiques.

Cal entendre l'arquitectura com un element pedagògic més, capaç de contribuir al desenvolupament de coneixements, competències i valors com el respecte, la igualtat, la diversitat i la justícia social. En aquest sentit, les noves metodologies educatives requereixen espais flexibles, polivalents i adaptables, que afavoreixin la vida comunitària i la cohesió de la comunitat educativa, tot incorporant la **perspectiva feminista** i criteris que promoguin la **coeducació**.

En definitiva, tant la construcció de nous centres com la transformació dels existents constitueixen un repte complex que exigeix donar resposta a les necessitats presents i futures d'una societat en evolució constant. En aquest procés, pedagogia i arquitectura esdevenen inseparables.

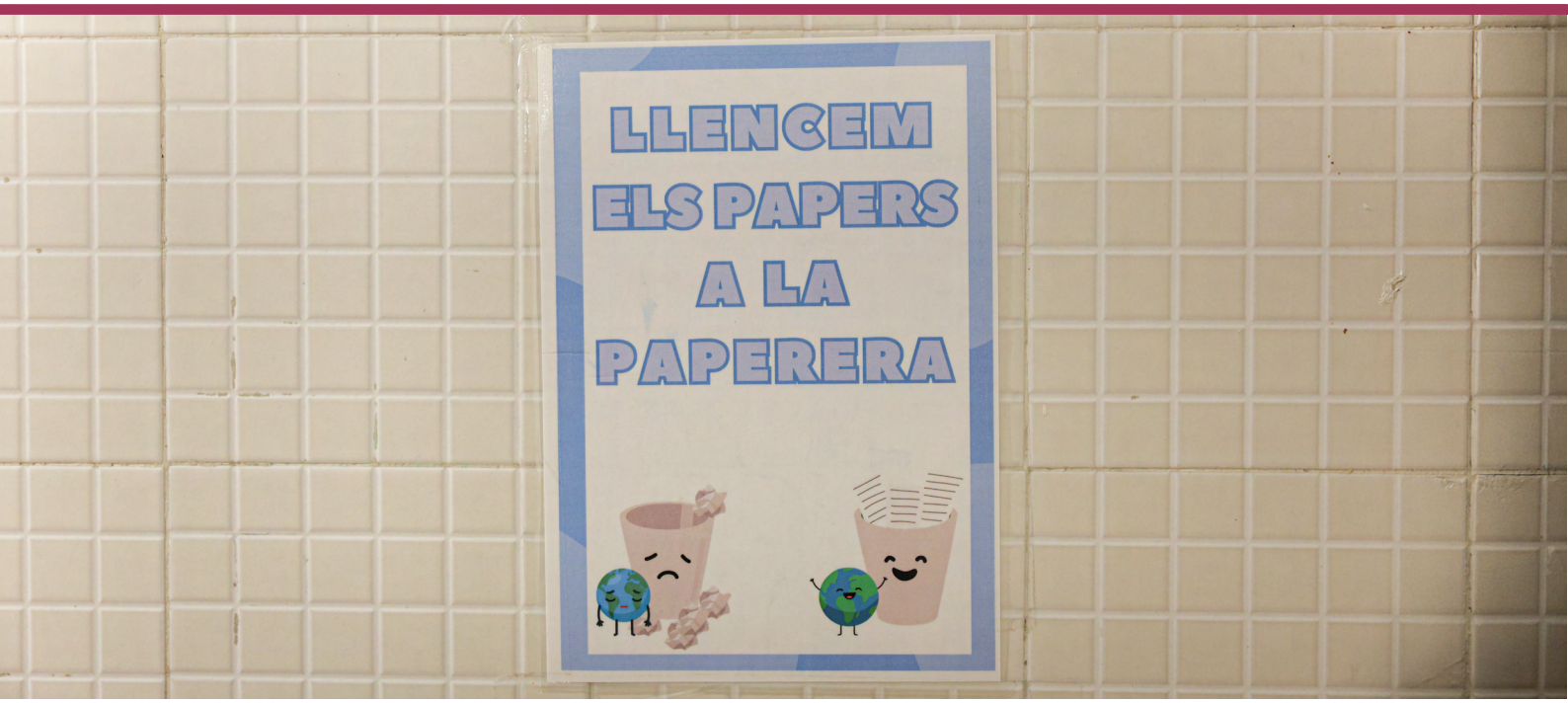

3. DELIMITACIÓ DE L'INFORME

3.1. OBJECTIU DE L'INFORME

L'estudi té com a **objectiu general** conèixer i analitzar les experiències de centres educatius públics de Barcelona que hagin implementat mesures per incorporar la diversitat de gènere en l'organització i l'ús dels espais de lavabos. També pretén examinar les millores introduïdes en les condicions de manteniment i en les garanties d'intimitat, amb la finalitat d'identificar bones pràctiques i possibles recomanacions per garantir entorns inclusius, segurs, agradables i respectuosos amb els drets dels infants.

A més de l'objectiu general que acabem de definir, aquest estudi té els següents **objectius específics**:

- **Identificar** les iniciatives que incorporen la diversitat de gènere en els espais de lavabos dels centres educatius, analitzant com aquestes pràctiques influeixen en el respecte a la diversitat, la inclusió i la comoditat de l'alumnat.
- **Examinar** els avantatges i inconvenients associats a les diferents tipologies de lavabos (neutres, segregats o mixtes), valorant el seu impacte en la igualtat de gènere i la percepció social.
- **Analitzar** les condicions de neteja, manteniment i privacitat dels espais de lavabos als centres educatius.
- **Detectar** experiències existents de lavabos a la ciutat de Barcelona, incloent iniciatives singulars o innovadores, analitzant els seus resultats, reptes i bones pràctiques per a una possible replicació en altres centres.
- **Elaborar** recomanacions per a la gestió, manteniment i disseny dels espais de lavabos, tenint en compte criteris d'accessibilitat, seguretat, privacitat i respecte a la diversitat, sense predeterminar un únic model, sinó valorant opcions segons el context i les necessitats detectades.

3.2. METODOLOGIA

Per assolir els objectius plantejats, es va dur a terme una recerca i anàlisi bibliogràfica orientada a identificar el marc conceptual i normatiu del disseny i la configuració dels lavabos dels centres educatius. Aquest estudi també s'ha ampliat, en determinats casos, als espais de vestidors, atesa la similitud funcional d'ambdós espais pel que fa a la privacitat, els usos vinculats al cos i la higiene personal.

Aquesta revisió ha inclòs l'anàlisi dels criteris i recomanacions del Departament d'Educació de la Generalitat i de l'Ajuntament de Barcelona en relació amb la construcció i transformació dels espais educatius, així com dels criteris de planificació i disseny arquitectònic i de la incorporació de la perspectiva de gènere i l'accessibilitat.

Per tal de conèixer la realitat dels espais dels lavabos als centres escolars de la ciutat de Barcelona es van fer diferents visites a escoles, tenint en compte la diversitat de tipologies de construcció dels edificis així com la implantació de metodologies o projectes específics destinats als espais dels lavabos. Aquesta mostra no té una voluntat de representativitat quantitativa, atès el nombre limitat de casos analitzats; tanmateix, sí que es considera significativa des d'un punt de vista qualitatiu.

Les visites van consistir en observar directament els lavabos de les escoles, així com dur a terme entrevistes amb representants de l'equip directiu i associacions de famílies d'alumnes per tal de conèixer la seva percepció sobre aquesta qüestió.

Prèviament a la visita de l'escola es va enviar un formulari a l'equip directiu i a l'AFA per tal de conèixer determinades dades sobre la tipologia i distribució dels lavabos així com les possibles incidències que l'escola hagués pogut abordar en la gestió dels lavabos. La majoria de formularis van ser emplenats pel director o directora, pel o per la cap d'estudis, en un cas per la coordinadora de coeducació, convivència i benestar emocional (COCOBE), i també per membres de les juntes de les AFA.

En total, es van dur a terme visites a deu centres escolars, dels quals sis van ser escollits en funció de la tipologia de construcció de l'edifici:

- Un centre educatiu històric i protegit (catalogat).
- Un centre educatiu construït abans de 1980.
- Un centre educatiu construït després de 1980.
- Un centre educatiu de recent construcció amb disseny innovador.
- Un centre que es troba en barracons provisionals.
- Un centre que ha passat recentment a la xarxa de centres públics.

També es van triar dos centres que havien participat en el **Programa Educatiu Escoles Rainbow** impulsat principalment per l'Associació de Famílies LGTBI a Catalunya. Aquests són centres educatius que participen en iniciatives pedagògiques orientades a incorporar de manera activa la diversitat afectiva, sexual i de gènere dins del projecte educatiu, principalment a través de la formació del professorat, la revisió de materials i pràctiques educatives.

Per últim, es van visitar dos centres que havien desenvolupat un procés participatiu de tota la comunitat educativa per repensar els espais de lavabos i vestidors (anomenats en el projecte "espais d'intimitat") amb el suport d'una cooperativa de arquitectura i una entitat especialitzada en educació sexual[1]. El procés participatiu girava al voltant de l'ús dels lavabos i vestidors i l'educació afectiva i sexual, amb la participació principal de l'alumnat i la resta d'agents del centre: l'equip directiu, docents, famílies, associacions de famílies d'alumnes, així com de l'equip de neteja i monitoratge.

(1) https://arqbag.coop/project/espais-dintimitat/

NO PIXEU AL
TERRA, SI US PLAU.
RECORDEU TIRAR
DE LA CADENA EN
ACABAR.
GRÀCIES

4. MARC CONCEPTUAL

4.1. LA COEDUCACIÓ

La coeducació és una eina fonamental per construir un model de ciutadania que afavoreixi la participació i el desenvolupament de totes les persones. Coeducar vol dir educar garantint la igualtat d'oportunitats i drets per a nens i nenes, nois i noies, sense estereotips sexistes, homòfobs, bifòbics, transfòbics o androcèntrics, ni actituds discriminatòries per raó de sexe, orientació sexual, identitat o expressió de gènere.

Cal diferenciar clarament entre **escola mixta i escola coeducativa**. L'escola mixta es limita a escolaritzar conjuntament nens i nenes, però sovint deixa al marge les aportacions i el coneixement de les dones. En canvi, l'escola coeducativa incorpora de manera activa aquesta perspectiva en tots els àmbits: l'organització i la gestió dels centres, les relacions entre alumnat i professorat, els currículums, el llenguatge, els materials i els continguts d'aprenentatge.

Actualment, el marc legal aposta per la coeducació com una eina clau per combatre la discriminació sexista i erradicar la violència de gènere. Aquest marc posa l'accent en el paper de l'educació i inclou aspectes com la revisió de materials didàctics, la incorporació del coneixement de les dones al currículum, l'ús del llenguatge inclusiu, la integració de la perspectiva de gènere en l'orientació educativa i professional, la formació del professorat en igualtat, així com l'organització i adaptació dels espais del centre amb criteris d'equitat.

Hi ha una àmplia oferta de materials, recursos i entitats que treballen als centres educatius per promoure la igualtat real i efectiva entre infants i joves. Tot i això, és clau el compromís dels equips docents amb la coeducació. Aquest compromís és essencial per transformar actituds sexistes, superar estereotips de gènere i garantir les mateixes oportunitats per a tot l'alumnat.

La coeducació es configura, en aquest sentit, com una línia estratègica de les polítiques educatives, amb incidència en diversos àmbits: el currículum, l'organització dels centres i la promoció dels drets sexuals i reproductius en l'àmbit educatiu.

LA COEDUCACIÓ DES DEL CURRÍCULUM

La coeducació des del currículum aspira a garantir la incorporació de la coeducació i la perspectiva de gènere en les unitats didàctiques, projectes i activitats que es fan a les aules. Per garantir-ho, el Decret 175/2022, de 27 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica, estableix l'existència del vector transversal de la perspectiva de gènere. Així, un currículum dissenyat amb perspectiva de gènere vol:

- Fer efectiva l'educació integral de les persones.
- Posar fi als estereotips de gènere i a l'assignació de rols en funció del sexe i el gènere.
- Superar les desigualtats i discriminacions i erradicar la violència.

Per portar-ho a la pràctica, el professorat disposa d'un conjunt d'eines i recursos, com els que ofereix el programa ***Coeduca't***, que inclou materials i accions formatives. Aquest programa té com a objectiu avançar cap a un sistema educatiu inclusiu que integri la perspectiva de gènere, la coeducació i l'educació afectivosexual, contribuint així al desenvolupament integral d'infants i joves i a la construcció d'una societat lliure de discriminacions i violències per raó de gènere.

LA COEDUCACIÓ DES DE L'ORGANITZACIÓ DELS CENTRES

Aquest àmbit té com a objectiu garantir que l'organització, la documentació i el disseny dels espais dels centres educatius incorporin una perspectiva coeducativa.

Un dels elements clau per fer-ho és el **Projecte de convivència**, un document que recull les accions que el centre desenvolupa per capacitar l'alumnat i el conjunt de la comunitat educativa en la convivència i la gestió positiva dels conflictes. Entre aquestes accions, s'hi inclou un eix específic dedicat a la coeducació.

Per dur-ho a la pràctica, l'administració educativa posa a disposició dels centres una aplicació i eines de diagnosi, així com diversos recursos i accions formatives, també vinculades al programa Coeduca't.

A més, per garantir-ne l'aplicació, tots els centres educatius han de **disposar d'una figura de coordinació de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat (COCOBE)**.

L'EDUCACIÓ AFECTIVO SEXUAL

Els centres educatius han d'impulsar un model d'educació afectivosexual com a eina per prevenir la violència masclista i afavorir el ple desenvolupament de la personalitat. Aquest model ha de promoure el coneixement del propi cos i de les emocions, així com una cultura de l'afecte, de les relacions i de la salut sexual preventiva, basada en l'acceptació i el respecte de la pròpia sexualitat i la de totes les persones.

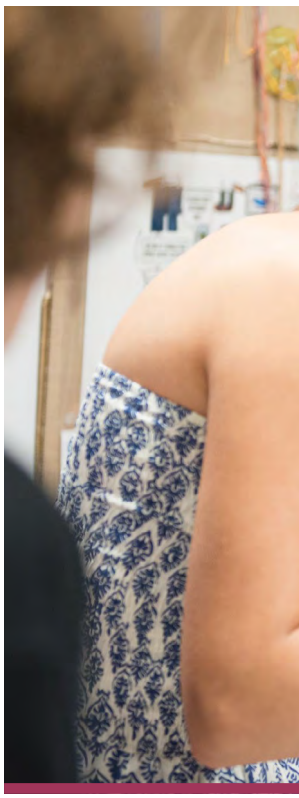

L'educació afectivo sexual ha de promoure la igualtat, l'equitat i la justícia, sense discriminacions entre gèneres, i ha de contribuir a deconstruir mites i creences associades a la sexualitat masculina i femenina. La incorporació de la perspectiva de gènere pot ajudar a reduir la violència i l'assetjament per raó de gènere, així com a fomentar relacions més equitatives.

A més, aquesta educació s'ha d'adaptar al context i a les necessitats de l'alumnat, i ha de donar resposta, de manera adequada, a la diversitat de gènere, cultural, funcional, social i familiar.

Actualment, el model d'educació afectivosexual es troba en procés de revisió i construcció, a partir del marc que estableix l'Estratègia de drets sexuals i reproductius, amb un treball col·laboratiu entre diferents àmbits institucionals i amb l'aportació de referents normatius internacionals i de persones i entitats expertes.

En l'àmbit escolar aquesta estratègia inclou:

- La implantació i el desplegament als centres educatius del **model d'educació afectivosexual.**
- El **Pla de l'equitat menstrual**, que vol garantir al conjunt de dones i persones menstruants del país l'equitat menstrual, entesa com la garantia d'accés als productes menstruals que esculli cadascuna. El Departament d'Educació ha posat a disposició dels docents una Guia de l'equitat menstrual.
- Una de les actuacions destacades d'aquest Pla és ***La meva regla, les meves regles***. Consisteix a distribuir productes menstruals reutilitzables i mediambientalment sostenibles (copa, calces i compreses) a alumnes de tercer d'ESO dels centres educatius. El repartiment va acompanyat de sessions formatives sobre educació menstrual.
- La sensibilització vers la defensa de les persones LGTBI+.

4.2. LA PERSPECTIVA DE GÈNERE

La perspectiva de gènere en l'àmbit educatiu a Catalunya es pot definir com un enfocament que integra de manera transversal la consideració de les desigualtats entre dones i homes en el disseny, desenvolupament i avaluació de les polítiques, pràctiques i continguts educatius, amb l'objectiu de garantir la igualtat efectiva i evitar la reproducció d'estereotips i discriminacions. En aquest sentit, organismes internacionals com la UNESCO defineixen la igualtat de gènere com la igualtat de drets, responsabilitats i oportunitats entre dones i homes, així com entre nenes i nens, subratllant que aquesta igualtat no implica homogeneïtzar les diferències, sinó assegurar que aquestes no condicionin les oportunitats de les persones. Així, incorporar la perspectiva de gènere implica tenir en compte els interessos, les necessitats i les prioritats de tota la població, reconeixent la diversitat existent dins de cada grup.

En l'àmbit educatiu, aquest principi es concreta en la necessitat de promoure un model d'escola inclusiva que afavoreixi el desenvolupament integral de l'alumnat, sense discriminacions i amb el rebuig de qualsevol forma de violència. La perspectiva de gènere comporta analitzar com els rols i les expectatives associades al gènere influeixen en els processos d'ensenyament i aprenentatge, en les relacions educatives i en l'organització dels centres. En aquest marc, els centres educatius esdevenen espais clau de socialització, on es formen ciutadans i ciutadanes crítics, lliures i compromesos amb els valors democràtics, capaços de contribuir a una societat més equitativa i lliure d'estereotips.

La incorporació sistemàtica d'aquesta perspectiva en les polítiques públiques té un punt d'inflexió en la IV Conferència Mundial sobre les Dones, celebrada a Pequín l'any 1995. La Declaració i la Plataforma d'Acció resultants, adoptades per 189 països, estableixen la necessitat d'integrar la perspectiva de gènere en totes les polítiques i programes, consolidant el concepte de transversalització o *gender mainstreaming* com a estratègia clau per assolir la igualtat efectiva. Aquest marc internacional reforça un instrument com va ser la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones (1979), que reconeix el paper fonamental de l'educació en la superació de les desigualtats de gènere.

En l'àmbit europeu, aquesta orientació s'ha anat consolidant mitjançant diferents iniciatives i instruments institucionals. El Parlament Europeu ha impulsat la integració de la perspectiva de gènere en les seves polítiques, i la Comissió de Drets de la Dona i Igualtat de Gènere (FEMM) ha desenvolupat un paper central en el seu seguiment i impuls. Paral·lelament, espais de coordinació com el Grup d'Alt Nivell sobre *gender mainstreaming*, vinculat a la Comissió Europea, contribueixen a reforçar aquesta estratègia entre els estats membres.

En el cas de Catalunya, aquest enfocament es troba recollit en un marc normatiu específic. La Llei 17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes, estableix la transversalització de la perspectiva de gènere com a principi d'actuació dels poders públics, mentre que la Llei 12/2009, d'educació de Catalunya, incorpora la igualtat, l'equitat i la justícia social com a fonaments del sistema educatiu.

En definitiva, la perspectiva de gènere en educació es configura com un principi estructural que orienta tant les polítiques públiques com la pràctica educativa quotidiana(2). El seu objectiu no és només garantir la igualtat d'oportunitats, sinó també transformar els valors, les dinàmiques i els espais educatius per avançar cap a una societat més justa, inclusiva i lliure de discriminacions.

(2) El Departament d'Educació ofereix mòduls formatius a les famílies en relació amb la igualtat de gènere en el web Família i Escola

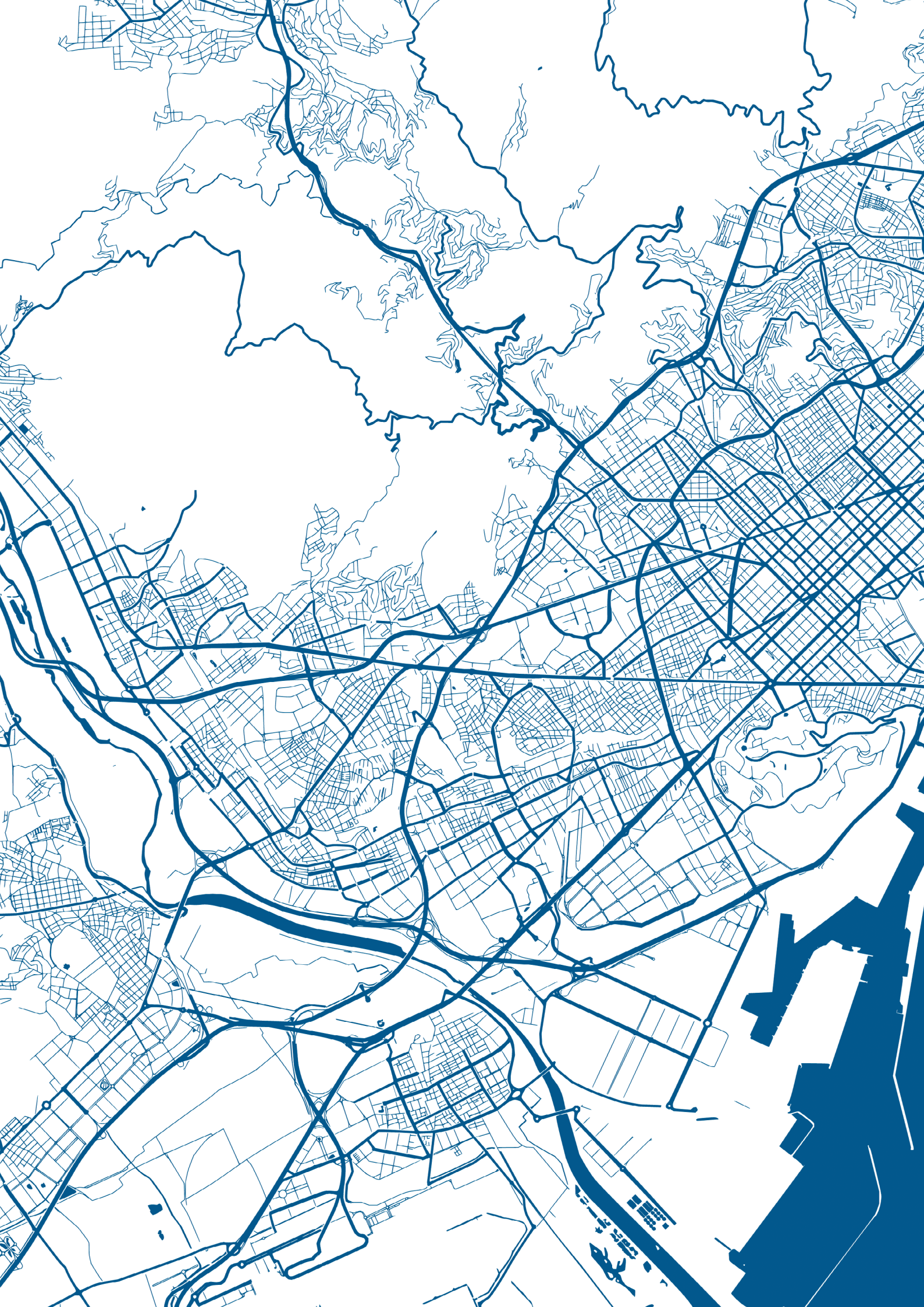

5. L'ARQUITECTURA DELS "NOUS" CENTRES EDUCATIUS

L'escola actual no és només un espai d'adquisició d'habilitats i coneixements, sinó també un entorn on es promouen valors com el respecte, la igualtat de drets, la justícia social i la diversitat social i cultural. És un espai on infants i adolescents esdevenen ciutadania lliure i compromesa, amb capacitat de formar-se una opinió pròpia, desenvolupar l'esperit crític i mantenir una mentalitat oberta; persones participatives, responsables i compromeses amb els valors democràtics.

Els canvis metodològics i didàctics que s'han anat incorporant als centres educatius en els darrers anys comporten la necessitat de repensar l'arquitectura i el disseny dels espais, amb l'objectiu de superar la rigidesa dels models tradicionals, en què aquests eren estàtics i poc flexibles.

Els centres educatius del segle XXI han de ser versàtils i polivalents, amb entorns d'aprenentatge que contribueixin a la millora de la qualitat educativa, una de les prioritats clau com a societat. Aquesta transformació dels espais s'ha de dur a terme amb la participació de tota la comunitat educativa —alumnat, professorat i famílies—, ja que l'educació va més enllà del que passa a les aules i requereix la implicació de tothom. Per això, qualsevol canvi ha de partir de la reflexió i el debat compartits.

Aquesta transformació ha d'incorporar la perspectiva de gènere, d'infància i de drets humans, així com criteris arquitectònics que afavoreixin la coeducació. Igualment, cal promoure mesures preventives davant situacions de violència, com l'assetjament escolar o l'abús sexual. Entre aquestes mesures, es poden considerar espais més oberts o l'ús d'elements com parets de vidre, que afavoreixin la visibilitat i la seguretat dins del centre.

Actualment, es considera que **tots els espais de l'escola són espais educatius**. Això implica que l'aprenentatge no es produeix únicament a l'aula, sinó en el conjunt del centre. Per tant, cal repensar els espais de manera global i des d'una perspectiva creativa.

Per tal de fer efectiva aquesta transformació, el procés creatiu s'estructura en un cicle de quatre fases:

1. Punt de partida: és el motiu del canvi o la necessitat concreta que es vol transformar. La proposta pot sorgir de diferents agents (l'alumnat, l'equip docent, les famílies, etc.). Com més implicació hi hagi, més es viurà el canvi com a propi i més probabilitats hi haurà d'èxit. És recomanable centrar-se en un aspecte concret, evitar plantejaments massa amplis i formular preguntes de la manera més precisa possible. A partir d'aquí, i sense perdre de vista els objectius, cal identificar els recursos disponibles i dur a terme una bona observació, anàlisi i reflexió, sense presses.

2. Coneixements i idees: un cop definida l'actuació, és important compartir coneixements, experiències i punts de vista entre totes les persones implicades. A continuació, s'inicia la generació d'idees, recollint-ne totes les aportacions, fins i tot les que puguin semblar poc lògiques. Aquest procés es pot fer, per exemple, mitjançant una consulta oberta a tota la comunitat educativa. Després d'un temps de repòs i reflexió, es podrà identificar la proposta amb més potencial, tot valorant-ne la viabilitat i l'adequació al context.

3. Investigació: en aquesta fase es desenvolupa la idea consensuada. Cal fer-ho a partir de la recerca d'informació, l'observació de l'entorn i l'anàlisi de referents, com ara l'arquitectura i el disseny d'altres espais o centres educatius. Aquest procés pot generar nous aprenentatges que ajudin a redefinir o millorar la proposta, fet que resulta positiu. Al mateix temps, és important concretar i prioritzar els aspectes més rellevants.

4. Acció i creació: és la fase en què es materialitza la proposta. Cal seleccionar i organitzar els materials, el mobiliari i tots els recursos necessaris per fer realitat el projecte. També és important distribuir les tasques entre les persones implicades i tenir cura dels detalls, per tal que l'espai final sigui funcional, acollidor i de qualitat.

5.1. INFRAESTRUCTURES EDUCATIVES

Quan es planteja la construcció de nous centres educatius o la transformació dels centres existents, és imprescindible incorporar criteris pedagògics que permetin superar la rigidesa dels models tradicionals i adaptar els espais als nous enfocaments educatius.

En aquest sentit, els centres educatius s'han de projectar a partir de sistemes estructurals flexibles, que facilitin modificacions i redistribucions interiors. Igualment, la implantació de l'edifici dins del solar ha de preveure possibles ampliacions futures, que es puguin dur a terme amb el mínim impacte tant en l'edifici com en els espais exteriors.

Els centres educatius de nova construcció, així com les transformacions dels existents, han de respondre als nous criteris pedagògics en matèria d'infraestructures educatives. Amb aquesta finalitat, des de l'any 2020 el Departament d'Educació incorpora, abans d'iniciar la redacció dels projectes arquitectònics de noves construccions, grans reformes o ampliacions, un procés participatiu amb la comunitat educativa.

Aquest procés participatiu, essencial per garantir l'adequació dels espais a les necessitats reals, dona lloc al document pedagògic d'espais. A partir d'aquest document, l'administració educativa impulsa el disseny d'entorns més ajustats a cada realitat, tot fomentant la participació de la comunitat educativa i promovent la creativitat en la configuració dels espais. Aquest document pedagògic d'espais serà objecte d'anàlisi en l'apartat següent d'aquest informe.

L'objectiu final és disposar de centres educatius amb una arquitectura versàtil i polivalent, capaç de generar entorns d'aprenentatge que contribueixin a la millora de la qualitat educativa.

Aquest plantejament implica tenir en compte la diversitat d'espais que conformen un centre educatiu: els espais pedagògics (aules, tallers, biblioteca, patis), els espais de treball professional (despatxos, sales de reunions, sales de professorat), els espais de serveis (lavabos, zones d'emmagatzematge, cuina) i altres espais d'ús col·lectiu, com el menjador. Tots aquests espais tenen una funció rellevant en el funcionament global del centre i en l'experiència educativa.

En relació amb l'objecte d'aquest estudi, resulta especialment pertinent analitzar els criteris que han de guiar el disseny dels lavabos en els centres educatius.

En aquest sentit, és fonamental garantir que aquests espais siguin **inclusius, accessibles i segurs**. Això implica dissenyar lavabos que donin resposta a la diversitat de persones i que afavoreixin l'equitat, l'autonomia i la percepció de seguretat en l'accés i en l'ús, tant de l'alumnat com del personal del centre, tenint en compte la diversitat sexual, de gènere i funcional.

Així mateix, és necessari incorporar una reflexió crítica sobre aspectes com la inclusió de la diversitat de gènere en el disseny dels espais, la possibilitat d'introduir lavabos mixtos o no normatius, i l'ús d'una senyalització i iconografia que no perpetuï rols de gènere estereotipats.

Aquestes reflexions poden concretar-se en mesures com la incorporació de lavabos mixtos o d'espais no assignats a cap gènere, l'ús d'una senyalització inclusiva, la compartimentació adequada dels sanitaris per garantir la privacitat, o la incorporació de cabines amb rentamans per facilitar usos vinculats a la higiene íntima, com ara la gestió menstrual.

Finalment, aquesta transformació dels espais de lavabos ha d'anar acompanyada d'un treball pedagògic que permeti abordar les qüestions d'equitat, convivència i respecte a la diversitat de manera transversal. Aquest acompanyament és clau per garantir l'ús adequat dels espais i consolidar una cultura de centre basada en la inclusió.

5.2. NOU DISSENY D'ESPAIS

ELS ESPAIS, UNA MIRADA ESTÈTICA

Els espais d'un centre educatiu no són neutres. Constitueixen una font de benestar i, alhora, un element que afavoreix els processos d'aprenentatge. En aquest sentit, l'espai també té una funció estètica que influeix en el benestar de les persones i, per tant, en la qualitat de l'aprenentatge. El concepte d'espai estètic va més enllà de l'àmbit artístic i s'estén a la globalitat del centre i al seu entorn.

Així, més enllà de la seva funcionalitat, els centres educatius poden esdevenir espais que incorporin criteris de qualitat estètica orientats a garantir el benestar de tota la comunitat educativa.

La incorporació de l'aprenentatge per competències als currículums ha comportat canvis metodològics i organitzatius significatius. Les noves metodologies situen l'alumnat al centre del procés d'aprenentatge i, per tant, fan necessari repensar l'organització del temps i dels espais, tant interiors com exteriors. Tots els espais han de poder acollir processos d'aprenentatge diversos i innovadors, i per això és fonamental garantir unes condicions físiques que afavoreixin el benestar. Quan l'ambient físic és adequat, es facilita el desenvolupament dels processos educatius.

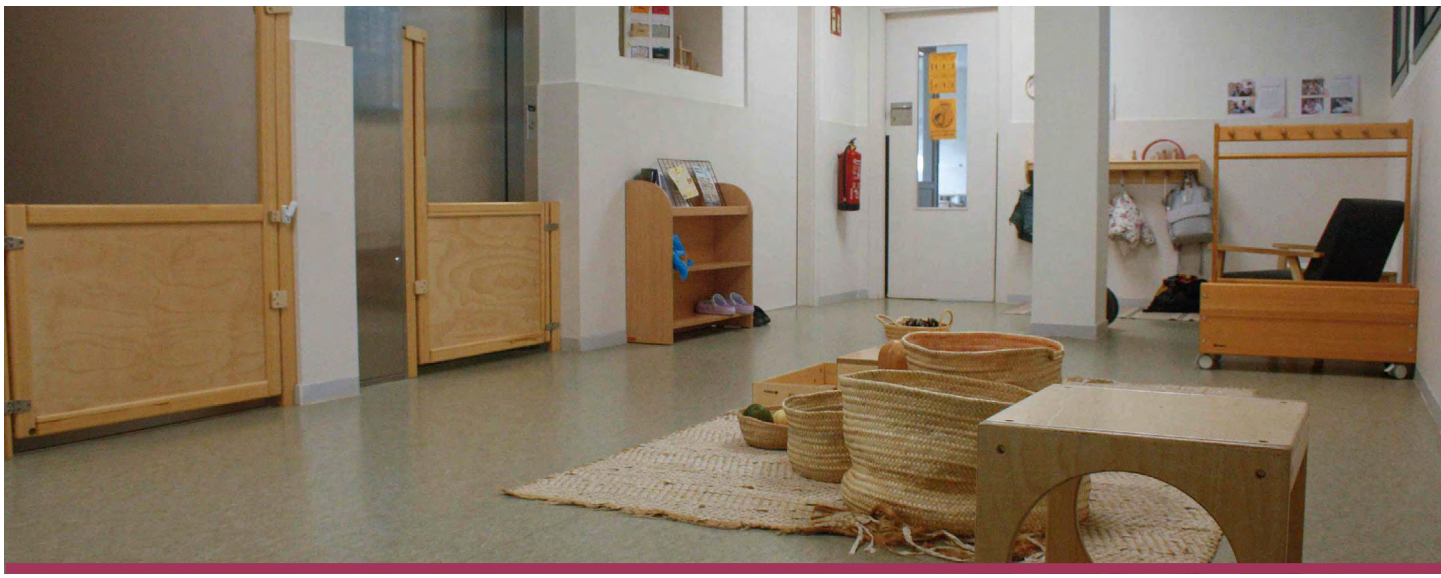

Diversos autors, com Silviente (2016) i Torelli (2002), assenyalen els beneficis d'un espai ben dissenyat en el desenvolupament i l'aprenentatge dels infants:

- Afavoreix el benestar emocional.
- Estimula els sentits.
- Potencia les habilitats motrius.
- Promou el desenvolupament individual i social.
- Genera oportunitats de repte i d'autosuperació.

Es parla d'harmonia en un espai quan es percep que tots els elements hi estan integrats de manera coherent i en el lloc que els correspon. Per aconseguir-ho, és essencial tenir en compte aspectes com la decoració, la distribució del mobiliari, la manera de presentar les produccions, la reducció dels elements que generen soroll visual, així com l'ordre i la neteja. La cura d'aquests factors pot aportar importants beneficis en termes de benestar personal, convivència i qualitat dels processos d'aprenentatge.

En aquesta línia, el Currículum i Orientacions de l'etapa d'educació infantil (primer i segon cicle) recull aquests plantejaments. En el segon cicle (3-6 anys), s'assenyala que «un ambient agradable i estèticament cuidat no produeix simplement un efecte visual atractiu, sinó que influeix positivament en la qualitat de les relacions, en el benestar i, en conseqüència, en els processos d'aprenentatge dels infants». Així mateix, es destaca que tenir cura de l'estètica dels espais implica donar sentit a les accions educatives i valorar els petits detalls, més enllà d'una concepció merament decorativa de les aules i els passadissos.

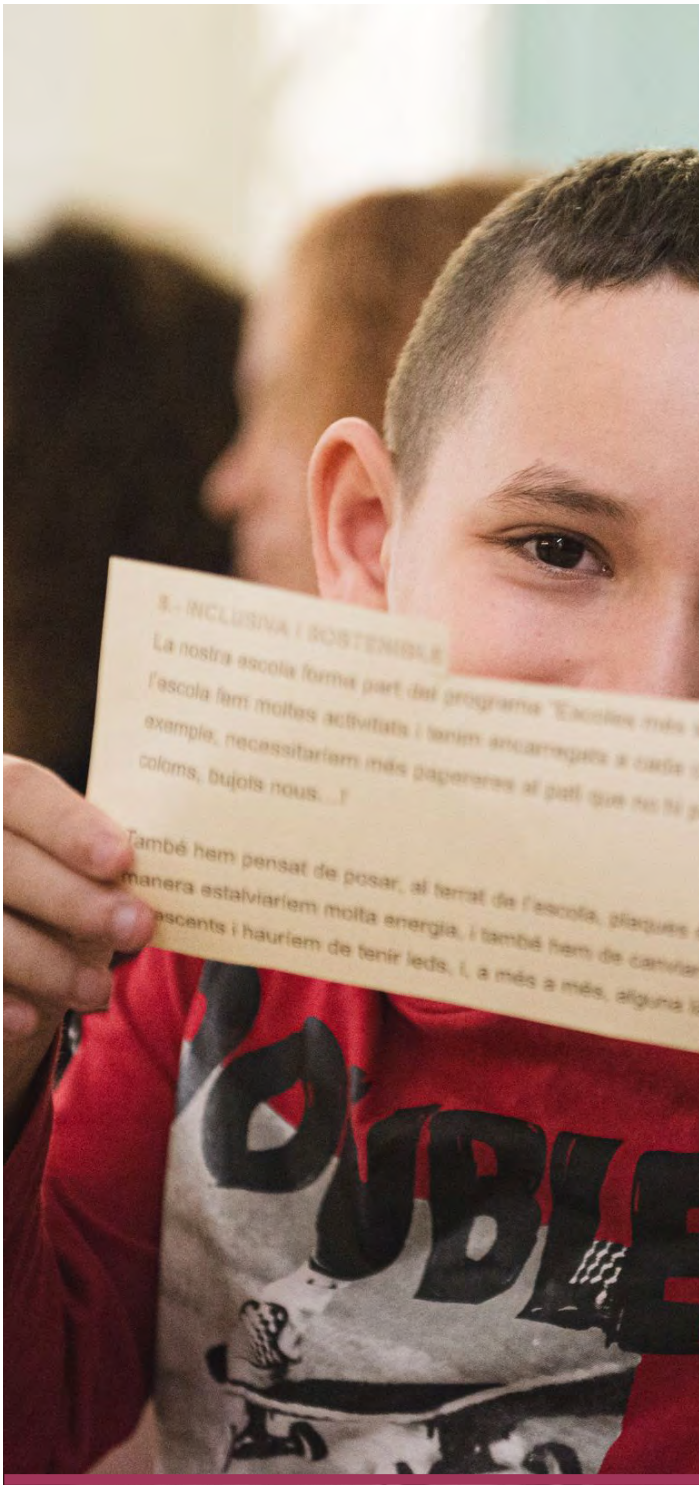

En definitiva, l'espai s'ha d'entendre com un element clau dins el context educatiu i, per tant, com un factor rellevant en els processos d'ensenyament i aprenentatge. Per aquest motiu, qualsevol procés de transformació d'un centre ha de partir d'una mirada reflexiva, coherent i compartida amb el conjunt de la comunitat educativa.

En aquest sentit, els espais escolars han de ser flexibles i polivalents, inclusius i respectuosos amb la diversitat, incorporant la perspectiva de gènere i considerant també aspectes tècnics com la il·luminació, la ventilació, la temperatura, l'acústica i el mobiliari. Tots aquests elements incideixen, d'una manera o altra, en el benestar i en l'aprenentatge de l'alumnat.

CRITERIS PER A LA CONSTRUCCIÓ DE NOUS EDIFICIS PER A CENTRES DOCENTS PÚBLICS DEL DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ

El document Construcció de nous edificis, revisat l'any 2006, estableix el marc de referència per a la planificació i el disseny dels centres educatius a Catalunya. Pel que fa a la dotació de lavabos —denominada al document com a "dotació sanitària"—, s'hi defineixen els criteris i requisits bàsics que han de complir aquests espais en relació amb la seva quantitat, distribució i característiques principals. En aquest sentit, s'hi inclouen les previsions següents:

- La dotació de serveis de lavabos d'alumnes de l'edifici (sense tenir en compte els d'infantil ni els dels vestidors) serà d'un mínim d'1 inodor per aula.
- El nombre total d'inodors i rentamans es dividirà de la següent manera: 50 % per a nens i 50 % per a nenes.
- A cada planta hi haurà un grup de lavabos de nens, un de nenes i un lavabo per al professorat.
- Hi haurà d'haver al menys un servei de lavabo adaptat per planta, que a les plantes pis podrà ser compatible amb el de professorat (mínim 1 adaptat per cada 10 dels altres).
- Al costat de l'administració cal preveure dos grups més de lavabos de professorat (1 per sexe).

- A prop del menjador haurà d'haver-hi dos grups de lavabos complerts per alumnes (un per nens i un per nenes).
- L'equipament sanitari de les aules d'infantil serà de:
  - Dos inodors i una pica a dintre del lavabo que estaran separats de l'aula amb una porta (tres inodors, si són lavabos compartits per dues aules). No s'instal·laran els de mida petita.
  - Una pica per treballs manuals a dintre del aula
- A les aules de P3 una aigüera fonda (tipus polivan), preferiblement col·locada a dintre del lavabo i en tot cas en una zona diferenciada de la resta de l'aula.
- A les aules d'infantil, si els serveis no són accessibles directament des del pati s'haurà de disposar, a més a més, d'uns serveis exteriors independents per aquest ús.
- Tots els inodors seran de porcellana vitrificada i tant els mecanismes com els accessoris seran de fàcil recanvi.
- Totes les aules de primària incorporaran una pica en un dels seus paraments.
- L'edifici ha de comptar amb 2 espais específics per vestuari del personal no docent: un per l'ús del personal de neteja de l'escola (diferenciat per sexes) i un altre per l'ús exclusiu del personal de la cuina. Tant un com l'altre han de comptar amb una zona de canvi, un rentamans, un inodor i una dutxa. A més a més, cal:
  - Disponibilitat d'il·luminació natural.
  - Disponibilitat de ventilació natural.
  - Sistema de ventilació independent per a cada nucli de lavabos.
  - Enrajolat de les parets fins al sostre.
  - Vidres de les finestres de tipus translúcid per garantir la privacitat.
  - Sistemes d'obertura de les fusteries que assegurin la privacitat dels usuaris.
  - Previsió de buneres al terra per al correcte desguàs.
  - Sistema d'encesa de l'enllumenat mitjançant polsador temporitzat o detector de presència.

- Ubicació dels mecanismes elèctrics a una alçada de 1,20 m.
- Instal·lacions dissenyades perquè siguin fàcilment registrables per al manteniment.
- L'equipament fix dels lavabos ha de comptar amb miralls, inodors, aigüeres a 85 cm i dispensadors de paper en inodors i aigüeres.

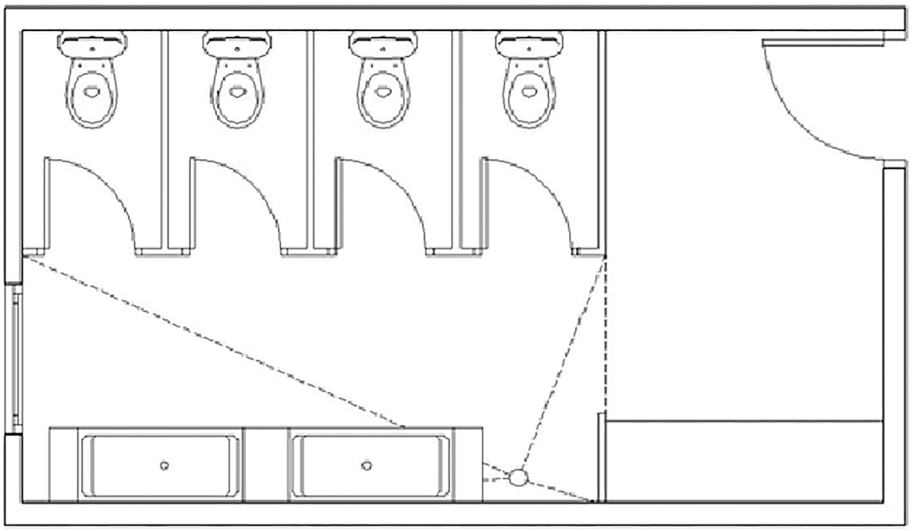

Distribució tipus dels lavabos del document *Criteris per a la construcció de nous edificis docents públics del Departament d'Ensenyament*.

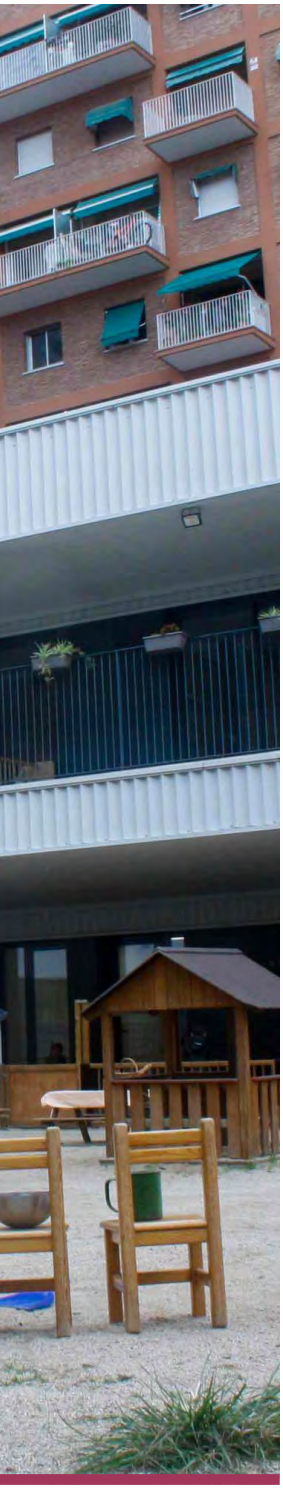

GUIA PER ALS PROJECTES DE CONSTRUCCIÓ I TRANSFORMACIÓ DE CENTRES EDUCATIUS PÚBLICS: NOUS APRENENTATGES, NOUS ESPAIS

Més recentment, l'any 2022, el Departament d'Educació i Formació Professional ha publicat el document Nous aprenentatges, nous espais en què planteja la necessitat de repensar els espais educatius per adaptar-los als nous models pedagògics centrats en l'alumnat i en l'aprenentatge competencial. El text defensa que l'arquitectura escolar ha d'esdevenir un element actiu del procés educatiu, promovent entorns flexibles, versàtils i oberts que facilitin metodologies diverses, el treball col·laboratiu i la personalització dels aprenentatges. Així mateix, posa l'accent en la importància de vincular el disseny dels espais amb el projecte educatiu del centre, incorporant la participació de la comunitat educativa i tenint en compte criteris com el confort, la sostenibilitat, la inclusió i la relació amb l'entorn. En conjunt, el document estableix un marc orientador per a la transformació dels centres educatius cap a espais més coherents amb les formes d'ensenyar i aprendre del segle XXI.

L'objectiu principal d'aquesta guia és acompanyar els equips transdisciplinaris responsables del disseny i la transformació dels espais educatius a partir de la pràctica. Per assolir-ho, ofereix orientacions adreçades a donar resposta als reptes actuals i futurs dels centres educatius en aquest àmbit, com ara el canvi en la cultura i les pràctiques educatives, la necessitat d'intervenir en els espais mitjançant l'adequació del mobiliari i la incorporació de tecnologies digitals coherents, així com el fet que tant la construcció de nous centres com la transformació dels existents han de fonamentar-se en el projecte educatiu de centre.

La guia es fonamenta pedagògicament en quatre eixos clau: l'autonomia dels centres educatius, el model curricular competencial, el sistema educatiu inclusiu i la ubiqüitat de les tecnologies digitals.

Pel que fa als lavabos, el document qüestiona els criteris que tradicionalment han orientat el seu disseny. Fins ara, s'han diferenciat diverses tipologies de lavabos en funció de les persones usuàries: serveis no segregats per gènere a les aules d'infantil, lavabos segregats per gènere per a l'alumnat i el professorat, serveis adaptats per a persones amb mobilitat reduïda i espais amb vestidors per al personal no docent.

En aquest sentit, la guia planteja la necessitat de repensar aquestes tipologies en funció de les necessitats reals d'ús i proposa valorar la seva simplificació o agrupació. Així mateix, manté com a criteri orientatiu la dotació d'un inodor per aula, amb rentamans proporcionals. D'altra banda, estableix que els espais adaptats s'han de garantir a cada planta i que els lavabos del professorat i del personal no docent també han de ser accessibles.

En relació amb els lavabos, la guia formula les recomanacions següents:

- A cada planta hi ha d'haver serveis tant per a l'alumnat com per al professorat, distribuïts de manera que donin cobertura adequada a tot l'espai.
- A prop de la zona d'administració cal preveure serveis per al professorat, que poden ser compartits amb els de la planta.
- A prop del menjador o espai de nutrició s'han de disposar lavabos per a l'alumnat, que també poden ser compatibles amb els de la planta.
- La zona d'educació infantil ha de disposar d'un servei específic per al professorat, amb zona de dutxa incorporada.
- Es recomana que les aules d'educació infantil tinguin un lavabo integrat. Aquest espai ha d'estar separat de l'aula, però amb possibilitat de control visual des de l'interior.
- Des del pati d'educació infantil s'ha de poder accedir a lavabos, que poden ser els mateixos de les aules amb accés des de l'exterior.
- L'associació de famílies (AFA) ha de tenir accés a un lavabo adaptat, igual que la biblioteca quan es plantegi com un espai d'ús independent fora de l'horari escolar.
- Els vestidors de l'alumnat es poden organitzar en cabines individuals, sense diferenciació de gènere, o bé segons esquemes amb espais diferenciats per gènere i una zona de dutxes comuna.
- El vestidor del monitoratge ha de ser independent i ha de poder assumir també la funció de vestidor adaptat del centre.
- Dels dos vestidors necessaris per al personal no docent, un s'ha de situar dins l'àmbit de la cuina.
- Des dels patis hi ha d'haver accés a lavabos, que poden correspondre als dels vestidors.

DOCUMENT PEDAGÒGIC D'ESPAIS

Una de les noves eines de planificació que promou el Departament d'Educació i Formació Professional per aconseguir un disseny d'espais més ajustat a les necessitats de cada centre és el Document Pedagògic d'Espais (DPE). Aquest document és el resultat d'un procés participatiu en què la comunitat educativa, a partir d'unes conclusions compartides i d'un projecte de centre consensuat, defineix les necessitats i prioritats dels espais educatius.

L'objectiu del DPE és recollir les reflexions que cada centre hauria de fer sobre la configuració dels seus espais educatius, en coherència amb el seu projecte educatiu. En aquest document es determinen els espais necessaris, les característiques que han de tenir i la manera com s'han de relacionar entre si i amb l'entorn. Així mateix, el DPE incorpora els arguments pedagògics que fonamenten aquestes decisions i recull els acords assolits entre els diferents agents implicats durant la fase de diagnosi.

El DPE s'elabora a partir d'un procés participatiu que permet recollir les aportacions de la comunitat educativa. Per facilitar-ne la sistematització, es disposa d'un guió que orienta tant la recollida d'informació com l'estructuració del contingut. En aquest marc, s'hi inclou un conjunt de preguntes que orienten la reflexió col·lectiva, ja que les respostes permeten concretar els criteris i les decisions que s'hi incorporen.

A continuació, es presenten algunes de les principals línies de reflexió que planteja el mateix DPE i que cal tenir en compte en el disseny i la transformació dels espais educatius.

En relació amb l'entorn: és important tenir en compte la ubicació física del centre educatiu (el solar, la seva situació dins del municipi, la proximitat al transport públic, els equipaments de l'entorn, la presència de carrers sorollosos, places o zones verdes, etc.). Aquesta anàlisi correspon principalment a l'administració local, però la comunitat educativa també hi ha de participar, aportant consideracions com ara l'ús dels espais fora de l'horari escolar, les necessitats d'ampliació o la connexió entre edificis existents i nous.

En relació amb el centre educatiu: cal reflexionar sobre els diferents tipus d'espais que configuren el centre:

- Espais docents: aules ordinàries, de suport o desdoblament, i espais específics (laboratori, tallers, música, visual i plàstica, etc.).
- Espais de suport docent: gimnàs i vestidors, menjador, biblioteca.
- Espais de relació: vestíbul, àgora o altres espais de trobada.
- Espais d'administració i atenció a la comunitat educativa: despatxos de gestió, sales de professorat, espais per a les famílies, etc.
- Espais de serveis: lavabos, magatzems i instal·lacions.
- Espais exteriors: pistes, patis, horts, porxos, zones de lleure, accessos i mobilitat.

La reflexió sobre aquests espais ha d'abordar aspectes com les relacions físiques i visuals entre ells, el grau d'obertura o tancament, la necessitat d'espais específics, la proximitat entre usos, els possibles usos compartits amb la comunitat, així com la funcionalitat de les zones de pas.

Aquest procés de reflexió es pot vehicular mitjançant instruments com qüestionaris o formularis que permetin recollir les aportacions de la comunitat educativa. En relació amb els lavabos, que constitueixen l'objecte específic d'aquest estudi, les qüestions que planteja el Document Pedagògic d'Espais (DPE) són les següents:

Pel que fa als lavabos del centre, es plantegen les reflexions següents:

- Es vol mantenir o modificar la separació per gènere dels serveis, tant per al professorat com per a l'alumnat?
- En el cas de l'educació infantil, es prefereix disposar d'un lavabo per aula, compartir-los o adoptar altres solucions d'acord amb l'organització pedagògica del cicle?

Pel que fa als vestidors del gimnàs, es plantegen les preguntes següents:

- Es vol disposar de cabines individuals amb dutxa?
- Es prefereix que les zones de canvi i dutxes siguin compartides o segregades per gènere?
- Es considera més adequat incorporar espais adaptats dins de cada vestidor o un vestidor específic accessible?

Recomanacions de l'Ajuntament de Barcelona per introduir la perspectiva de gènere en els equipaments municipals

L'Ajuntament de Barcelona ha desenvolupat diferents iniciatives orientades a incorporar la perspectiva de gènere en la construcció i el disseny dels equipaments municipals. Tot i que no disposa de guies específiques per a centres educatius, aquests instruments proporcionen criteris aplicables també a aquest àmbit.

En aquest sentit, el document La incorporació de la perspectiva de gènere en el disseny dels equipaments de la ciutat de Barcelona (febrer 2021) analitza com els espais públics no són neutres i posa de manifest la necessitat de dissenyar-los tenint en compte la diversitat de necessitats i usos de la ciutadania, amb l'objectiu de garantir-ne l'accessibilitat, la seguretat i l'equitat.

Aquest enfocament es concreta en instruments com la Mesura de govern per uns equipaments municipals amb perspectiva de gènere (juliol de 2021), així com en la incorporació sistemàtica d'aquesta perspectiva en el disseny dels equipaments de la ciutat. Aquests documents i iniciatives ofereixen criteris i orientacions aplicables també a l'àmbit educatiu, especialment pel que fa a la inclusió, la visibilitat, la distribució dels espais i la participació de la comunitat en els processos de disseny.

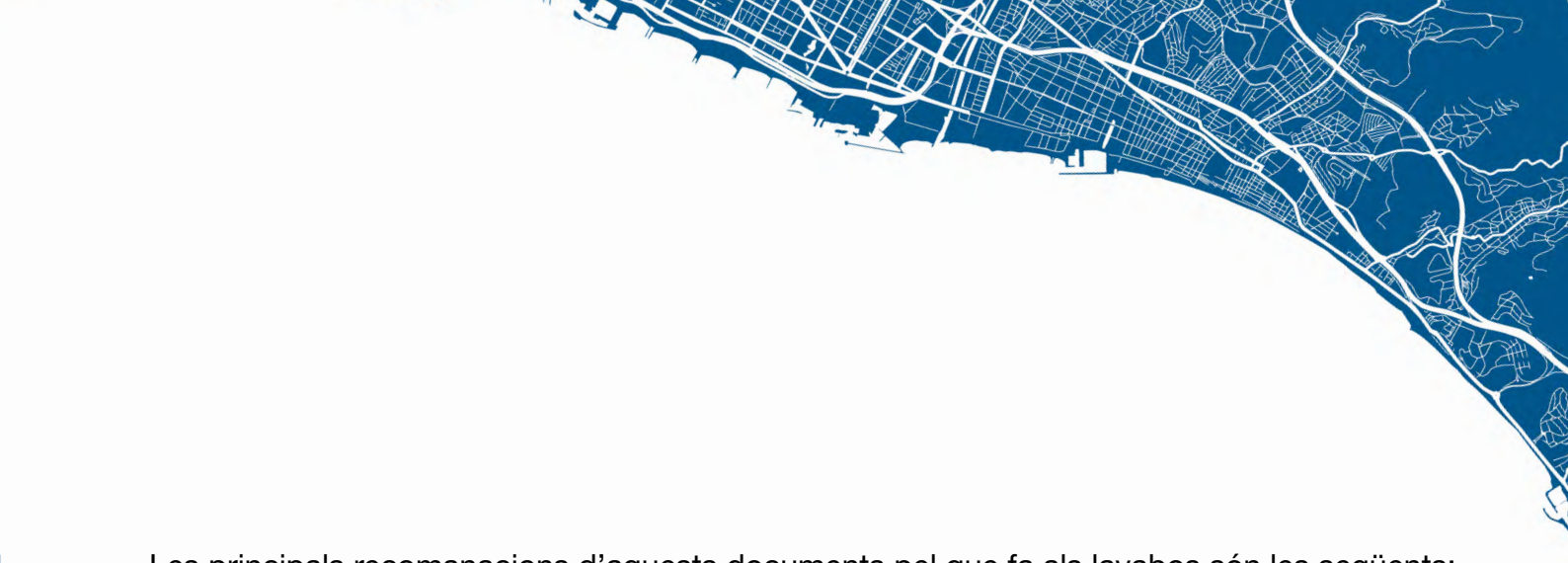

Les principals recomanacions d'aquests documents pel que fa als lavabos són les següents:

- Creació de lavabos neutres, més respectuosos amb les persones transgènere i que no generin discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere.
- Disseny d'espais tancats i compartimentats que garanteixin la intimitat de cada persona.
- Considerar els lavabos com a espais de cura, evitant models estandarditzats en el seu disseny.
- Evitar el tractament dels lavabos com a espais residuals o aïllats. Es recomana integrar-los en zones d'ús comú de l'edifici, de manera que disposin de control informal i no generin sensació d'inseguretat.
- Incorporar una senyalització no basada en la simbologia binària (home/dona), optant per iconografia neutra, com la representació d'un inodor o altres imatges inclusives.
- Configurar espais oberts, flexibles i compartits, organitzats en dues zones diferenciades: una de més íntima, destinada als vàters, i una altra de zona comuna amb elements d'ús compartit (piques, miralls, assecadors o fonts d'aigua). A la zona dels vàters es recomana modular l'espai segons la superfície disponible i incorporar, com a mínim, una cabina de cura personal que inclogui vàter, rentamans, eixugamans, mirall, paperera i espai per a objectes personals.
- Evitar la generació de racons insegurs o poc visibles.
- Garantir sistemes de tancament que permetin identificar si la cabina està ocupada, mantenint alhora la privacitat acústica i olfactiva mitjançant paraments verticals complets.
- Preveure espais d'espera còmodes (avantsales) que afavoreixin la interacció i contribueixin a generar entorns més segurs i acollidors.
- Reduir l'ús d'elements exclusius com els urinaris.

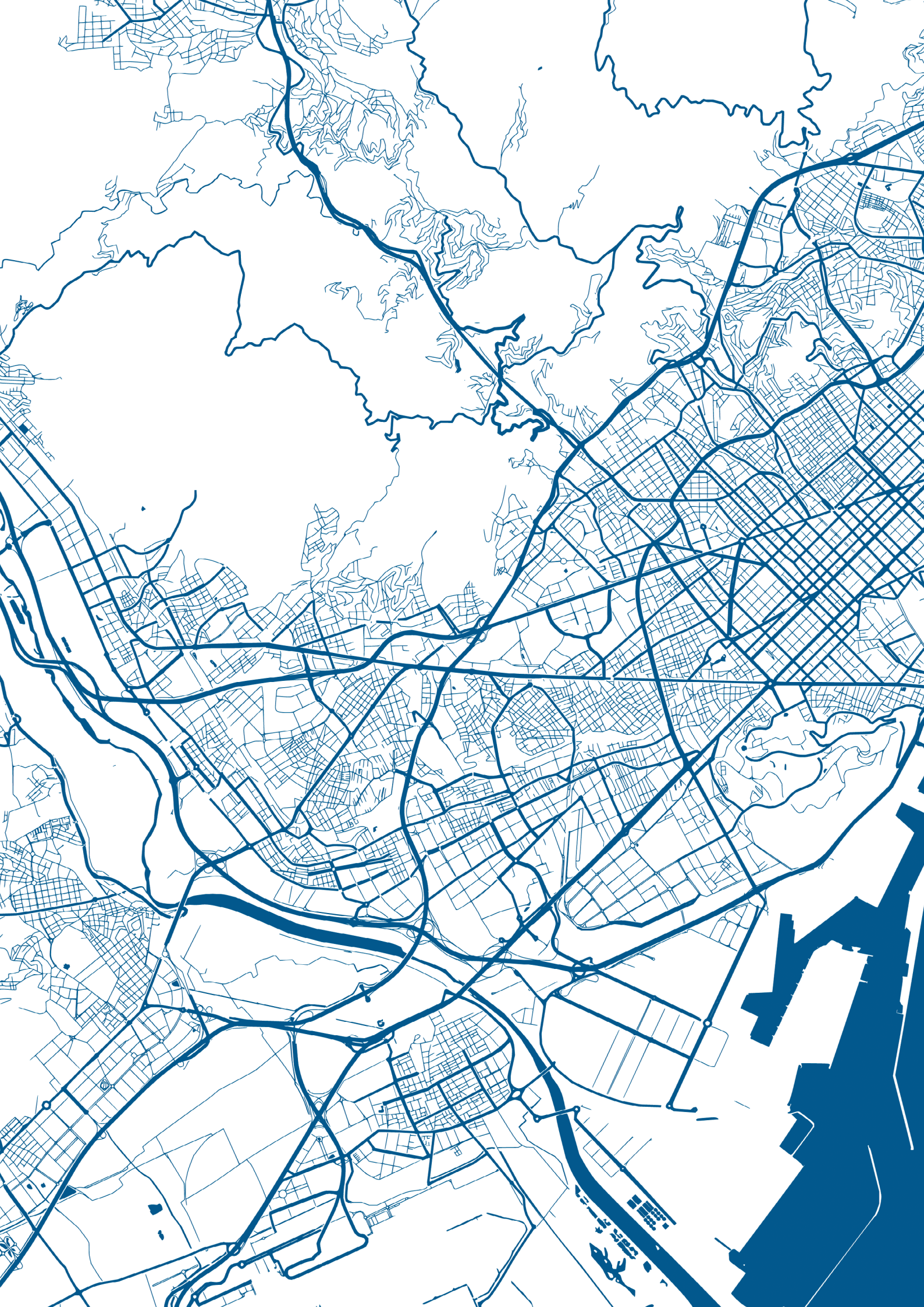

6. ELS LAVABOS DELS CENTRES ESCOLARS A BARCELONA

A continuació es presenta l'anàlisi de la informació recollida durant les visites als centres escolars, així com de les dades obtingudes a través dels formularis i de les entrevistes mantingudes amb membres dels equips directius i de les associacions de famílies d'alumnes. Aquesta anàlisi permet identificar les principals característiques dels espais, les necessitats detectades i les diferents perspectives dels agents implicats, amb l'objectiu d'obtenir una visió global de la situació dels lavabos.

6.1. LAVABOS SEGREGATS O NO SEGREGATS PER GÈNERE

Pel que fa a la configuració dels lavabos als centres educatius, el formulari adreçat als centres incloïa una primera qüestió relativa a l'existència o no de segregació per gènere en aquests espais. Les respostes obtingudes mostren que, en un 75 % dels casos, els lavabos no estan segregats per gènere, mentre que en el 25 % restant sí que ho estan. Cal assenyalar que, en l'etapa d'educació infantil, els lavabos se situen habitualment dins de les aules i, per tant, no presenten segregació per gènere en cap cas.

Segons les respostes recollides als formularis, el fet que els lavabos d'un centre estiguin segregats per gènere respon, en molts casos, no tant a una decisió de la comunitat educativa com a factors com la tipologia i l'antiguitat de l'edifici, la manca de reformes arquitectòniques de gran abast o la inexistència d'un plantejament explícit sobre aquesta qüestió. En aquest sentit, algunes de les explicacions aportades pels centres han estat les següents:

- "els lavabos són segregats per gènere perquè són així d'origen, des de fa quaranta anys
- ""perquè hi ha uns lavabos amb urinaris i uns altres que no"
- "perquè considero que és millor respectar la intimitat per gènere"
- "al pati i a Educació Infantil i als lavabos dels adults, no són segregats però a primària i a ESO són segregats, no està indicat però per costum estan segregats"

Pel que fa als lavabos no segregats, algunes escoles indiquen que aquests espais s'organitzen per classes, de manera que cada grup disposa d'un lavabo assignat. En altres centres, en canvi, no s'estableix cap sistema específic d'organització i l'alumnat pot fer ús de qualsevol lavabo. Així mateix, alguns centres assenyalen que els sistemes d'assignació, ja sigui per classe o per gènere, poden generar conflictes o dificultats de gestió quan l'alumnat utilitza lavabos diferents dels que té assignats.

Així mateix, alguns centres assenyalen que, en determinades ocasions, són les alumnes (noies) que demanen disposar de lavabos diferenciats, argumentant que els alumnes (nois) no en fan un ús adequat i que els deixen en pitjors condicions de neteja. També s'ha identificat aquesta demanda per part d'algunes famílies. Finalment, en algun centre on no existeix cap tipus de segregació ni cartelleria associada al gènere, és el mateix alumnat qui estableix espontàniament aquesta diferenciació, fent ús dels lavabos d'acord amb el seu gènere.

Aquestes són algunes de les respostes aportades pels centres en relació amb la decisió de no segregar els lavabos per gènere:

- fa uns quants anys ho va decidir així el consell d'infants del centre"
- "l'equip directiu va decidir que fos així"
- "per una decisió de famílies, docents…"
- "perquè no ens vam plantejar que hagués de ser d'una altra manera"
- "des de sempre han estat així"
- "perquè és una decisió presa des del dia que va començar l'escola. Vam valorar que els lavabos podien ser un espai compartit"
- "perquè creiem que és el millor format (al llarg dels anys hem provat totes les maneres possibles de gestionar-los o gairebé totes)"
- "perquè l'escola forma part del Projecte Rainbow que potencia la inclusivitat"

En el formulari es va preguntar si la tipologia de lavabos (segregat o no segregat) havia generat algun tipus de conflicte o queixa, les respostes han estat molt variades. En general, es pot dir que el model escollit no genera conflicte, que les queixes van lligades a la falta de neteja, la insuficiència de lavabos o el mal ús d'aquests:

- "tot va bé pel que fa a la no segregació. Els problemes detectats van lligats a la manca de respecte a la intimitat"
- "hi ha inquietud entre les famílies perquè els infants, i sobretot les nenes, puguin anar al lavabo amb tranquil·litat. L'escola pren mesures perquè puguin fer-ho sense problemes (anat de dos en dos, fent servir un petit cartell…)"
- "com a famílies no destaquem queixes ni problemàtiques pel fet que els lavabos siguin mixtos"
- "tot va bé. no hi ha cap problemàtica"
- "tot va bé i hi ha respecte"
- "com a mare puc dir que els meus fills valoren positivament la separació de lavabos"
- "no hem detectat cap problemàtica, però la privacitat considero que és rellevant per la seguretat de cada infant"
- "no hi ha conflictes entre gèneres. Ara bé, sí que és veritat que aquests lavabos són insuficients i no estan en condicions"
- "per part dels alumnes, més enllà de queixes pel mal ús que poden fer alguns alumnes (en relació a la neteja) no hi ha cap problema. Alguna família sí que ha demanat darrerament que siguin segregats"
- "cap queixa, més enllà que són zones que requeririen més neteja"
- "estan bruts, que és la principal queixa de les nenes i els nens. Tret d'això, no hi ha conflictes per tenir els lavabos no segregats".

6.2. QUEIXES RELATIVES A L'ESPAI DE LAVABOS

Un 75% de les respostes al qüestionari indiquen que hi ha queixes per part de l'alumnat en relació amb els lavabos, mentre que el 25% de les persones van respondre que no hi havia cap queixa. Les queixes són diverses, però es repeteixen especialment les referides a la manca de neteja i manteniment així com a la falta d'intimitat.

- "a partir d'una certa edat (cicle mitjà), les nenes es queixen de l'estat dels lavabos: neteja, gotes de pipi, cadenes dels lavabos sense tirar…reclamen un espai més net"
- "la nostra AFA, fins i tot, ha fet una proposta (per experts) per ampliar-los i millorar-los, però mai ningú no ens ha fet cas"
- "hi ha molta queixa pels motius següents: no hi ha respecte entre els infants. No se senten segurs"

La major part de les respostes als formularis, tant per part del professorat com de les famílies, coincideixen a assenyalar que **la neteja dels lavabos és insuficient.** No es tracta d'una queixa sobre la qualitat del servei de neteja, que és ben valorat, sinó sobre la seva insuficiència.

En general, els lavabos es troben nets a l'inici de la jornada, ja sigui perquè s'han netejat després de finalitzar l'activitat escolar o a primera hora del matí. Tanmateix, un cop avançada la jornada, les valoracions tornen a coincidir en la necessitat d'establir algun tipus de repàs o reforç de la neteja durant el dia per tal de garantir unes condicions adequades fins al final de la jornada escolar.

En aquest sentit, es recorda de manera recurrent el **període de la Covid-19, en què els centres disposaven de personal de neteja durant tota la jornada**, com un moment en què els lavabos es mantenien en un estat òptim. Aquesta referència reforça la percepció de la necessitat d'incorporar com a mínim un reforç diari del servei de neteja.

La presència de brutícia als lavabos pot estar relacionada amb un ús inadequat dels espais, fet comprensible si es té en compte que l'alumnat de menor edat pot no tenir encara hàbits consolidats. Així mateix, cal considerar que en centres amb dos línies educatives hi ha lavabos —especialment els que s'utilitzen durant el temps de pati o l'espai de migdia— que són utilitzats per un gran nombre d'alumnes. Aquesta alta intensitat d'ús fa que, fins i tot amb un ús correcte, els espais es deteriorin més ràpidament i requereixin una major freqüència de manteniment. Aquestes són les respostes recollides en relació amb la pregunta relativa a la neteja dels lavabos.

- "depèn de l'hora del dia"
- "la neteja hauria de ser més recurrent"
- "la neteja es fa a la tarda, així que al matí estan nets però seria convenient que al llarg del dia es fes una repassada perquè estiguessin completament nets tota la jornada"
- "l'equip de neteja fa bé la seva feina però tot sovint els infants no són respectuosos en aquest aspecte"
- "manca de paper higiènic, manca de tovalloletes eixugamans…Són molts infants que hi passen cada dia i caldria una neteja mínim a meitat de matí"
- "mala olor, estan bruts, són petits, a vegades no funcionen les cadenes…"
- "que estan bruts"
- "falta de neteja i manteniment"
- "les queixes solen venir de les nenes per les gotes de pipí a la tassa del vàter o fora, no tiren la cadena"
- "es queixen que alguns companys no fan bon ús dels lavabos (els deixen bruts)"
- "sobretot de quan s'acaba el paper de vàter i que s'embussen"
- "faltes de respecte a la intimitat. Mal ús del paper, manca d'higiene"
- "l'estat dels lavabos i neteja i poder anar-hi sense que altres alumnes els obrin les portes"
- "fins fa una setmana no hi havia tapes. L'escola està fent una inversió extra per pagar aquestes tapes i els alumnes demanen poder tenir més lavabos"

En les entrevistes amb les AFAs dels centres, la qüestió de la neteja ha aparegut com una preocupació recurrent. Les famílies expliquen que **molts infants eviten fer ús dels lavabos de l'escola i prefereixen esperar a arribar a casa**. En aquest sentit, una mare d'una AFA comentava, amb to irònic, que en sortir de l'escola sovint acaben utilitzant el lavabo d'un forn de pa proper al centre, que esdevé, de facto, el lavabo de referència.

També en la revista que publica una de les escoles visitades es feien entrevistes a alguns alumnes de l'escola, i un d'ells assenyalava que el que menys li agradava del centre eren, precisament, els lavabos.

4. **Què es lo que t'agrada més de l´escola?** Els meus amics.

5.**Què és el que no t'agrada de l´escola?** Els lavabos que estan bruts.

Fragment d'una entrevista a un estudiant en una revista escolar.

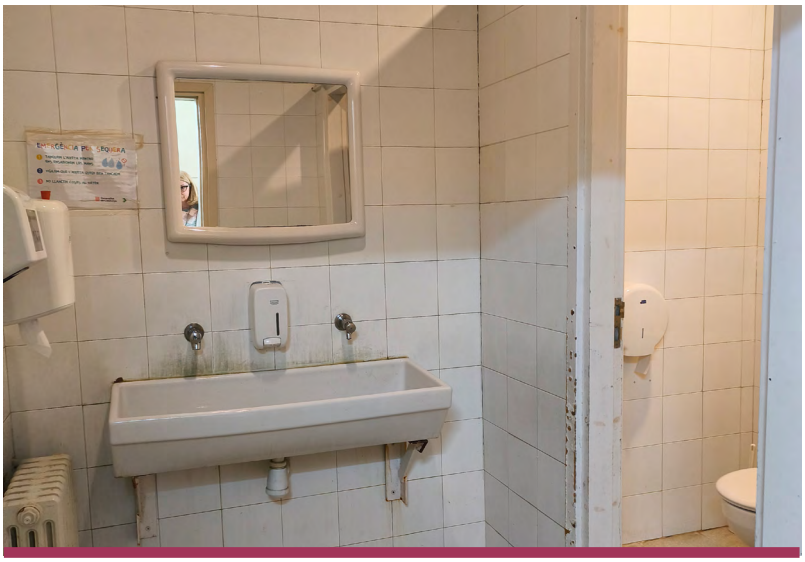

6.3. LA CURA DELS LAVABOS PER PART DELS INFANTS

Gairebé un 70 % de les persones enquestades afirmen que s'ha treballat específicament amb l'alumnat l'ús dels lavabos pel que fa al seu manteniment i a la seva neteja. A continuació, es recullen algunes de les respostes:

- "es va dur a terme un projecte de lavabos coeducatius amb tot l'alumnat. El projecte incloïa la corresponsabilitat en la neteja"
- "pel que fa a les famílies, es demana que insisteixin als seus fills i filles que tinguin cura de l'estat dels lavabos"
- "parlant del tema a les aules i a través del consell d'alumnes. A partir del projecte amb ARQBAG - Cooperativa d'Arquitectura, i a través del consell d'alumnes i a les aules s'ha parlat sobre deixar els wc nets"
- "a partir de les normes de classe i donar importància a la cura dels espais col·lectius"
- "tot sovint es treballa per al bon ús i manteniment dels lavabos a les tutories"
- "des de les tutories, les assemblees de delegats, hem conscienciat del bon ús de l'espai"
- "a l'alumnat se'l va informant de la importància de la higiene en els lavabos i el seu manteniment en el seu ús"
- "a nivell d'assemblees, de cercles restauratius…"
- "es va parlar en el consell d'infants. Vam acordar que posaríem tapes a alguns vàters que no en tenen i que es podria fer pipi dret als vàters que no en tenen"
- "a inici de curs vam fer un decàleg i l'ús i la neteja dels lavabos era un dels punts a respectar, però així i tot, costa molt"
- "des de tutoria es treballa cada curs periòdicament"
- "a primària fem servir un cartellet de "lavabo" per evitar que entrin grups als lavabos. Hi van de dos en dos perquè un es quedi a fora i així impedir que siguin molestats"

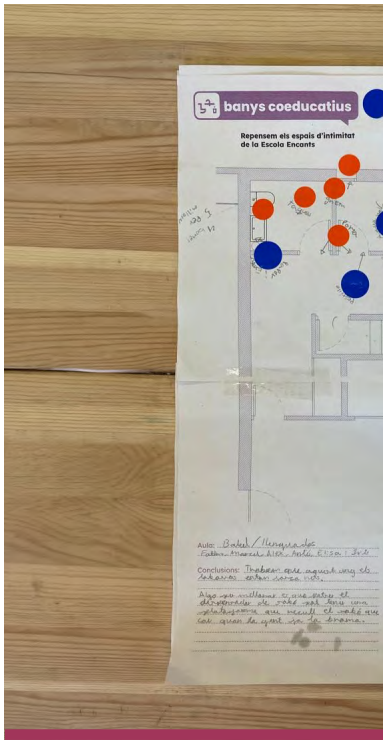

En les visites als centres educatius es van observar cartells que apel·laven al bon ús dels lavabos, amb indicacions com tirar de la cadena, mantenir l'espai net, entre d'altres. En alguns casos, aquests cartells havien estat elaborats pels mateixos infants com a forma de fomentar la corresponsabilitat en el manteniment de les instal·lacions.

En aquesta mateixa línia, també s'ha tingut accés a materials derivats de processos participatius desenvolupats en dues de les escoles visitades en relació amb els lavabos i vestidors, entesos com a espais d'intimitat. Aquests processos, en què va participar tota la comunitat educativa (alumnat, equips docent i directiu, així com personal de neteja i de monitoratge), van incloure una fase de diagnosi per identificar l'estat de la qüestió, les necessitats i les mancances; tallers de cocreació per al disseny de propostes de millora, i, finalment, una sessió de validació i una trobada de tancament amb el conjunt de la comunitat.

Algunes de les propostes de millora que es van plantejar en aquests processos van ser la incorporació de miralls als lavabos, la reposició de les tapes dels vàters trencades, la instal·lació de cortines a les dutxes o la millora dels dispensadors de paper. També es va posar de manifest la manca d'intimitat, especialment entre les nenes, que expressaven que sovint se'ls obrien les portes dels lavabos del pati, ja que no disposen de pestells. Davant d'aquesta situació, el centre ha establert més control a les entrades dels lavabos per part de les mestres per vetllar pel bon ús de l'espai. A més, l'escola ha habilitat una capsa als lavabos de l'alumnat més gran amb material per a la menstruació, a disposició de les alumnes que el necessitin.

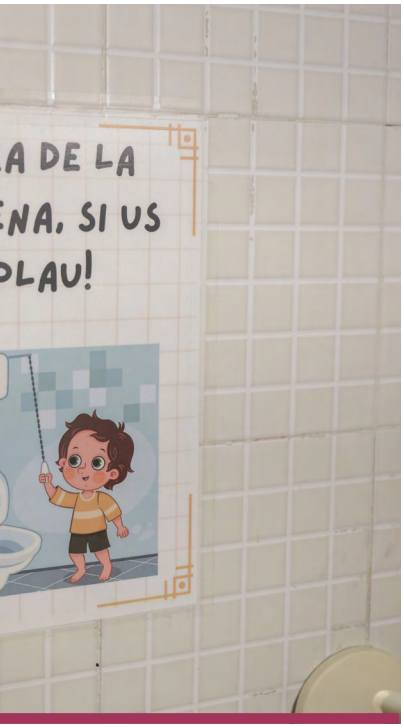

Durant el procés, l'alumnat participant va utilitzar notes adhesives per identificar aspectes dels lavabos que consideraven positius o negatius; aquesta dinàmica va permetre visibilitzar els mals usos i fomentar la corresponsabilitat en el manteniment dels espais.

Des de l'equip docent es va posar de manifest l'existència de mancances en el manteniment dels lavabos que no s'havien detectat prèviament, sovint perquè les persones adultes no accedeixen habitualment a aquests espais i els infants no en comuniquen l'estat, bé per manca de responsabilització o perquè no saben a qui adreçar-se. En aquest sentit, es planteja com a bona pràctica que l'alumnat dugui a terme revisions periòdiques que permetin detectar desperfectes o situacions susceptibles de millora.

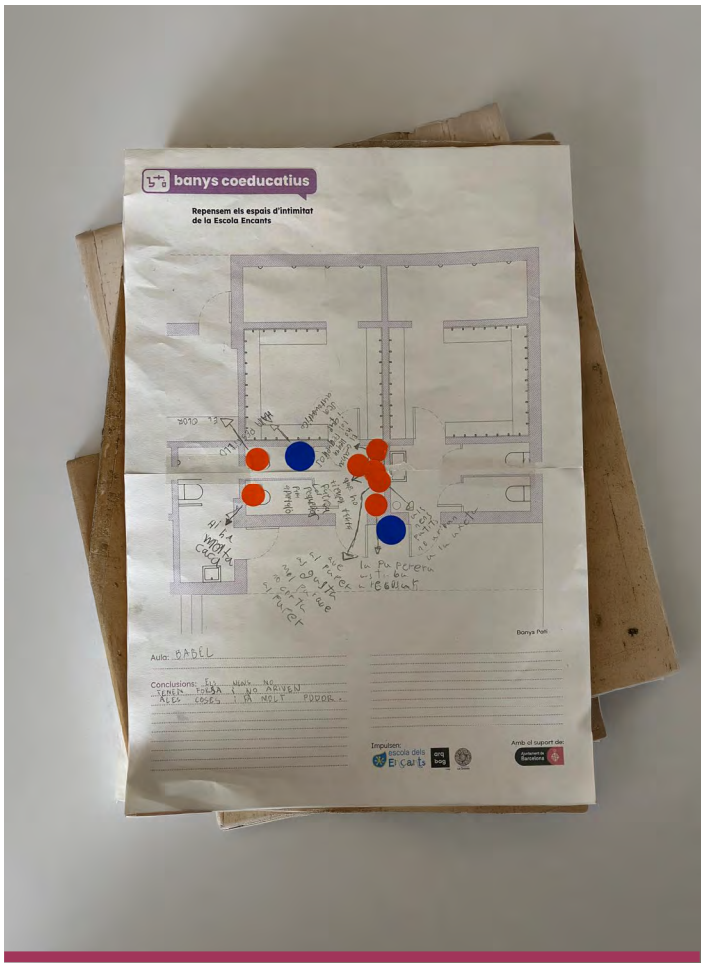

L'alumnat va emprar adhesius per identificar els aspectes positius i negatius dels lavabos.

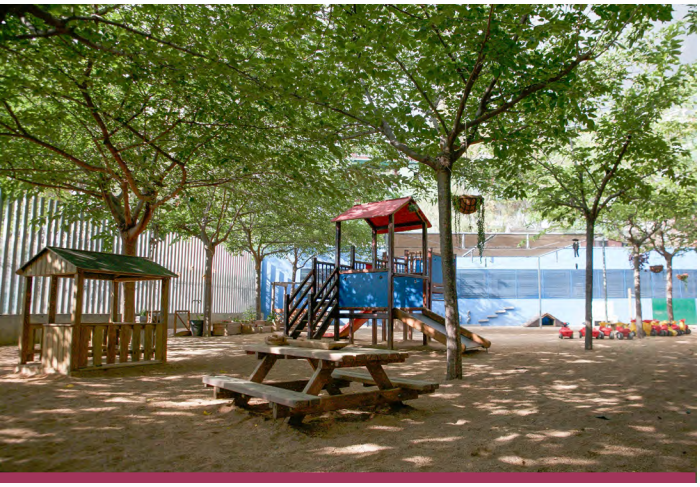

6.4. DOTACIÓ DE LAVABOS A LA ZONA DE PATI I MENJADOR

En la gran majoria de les visites als centres escolars es va posar de manifest una queixa recurrent: la insuficiència del nombre de lavabos a les zones de pati i de menjador en relació amb el volum d'alumnat que en fa ús al llarg del dia. Cal tenir en compte que gairebé tot l'alumnat utilitza aquests lavabos almenys una vegada durant l'estona de pati o de l'espai de migdia. A tall d'exemple, en una escola de dues línies amb aproximadament 450 alumnes, es produirien 450 usos si cada alumne hi anés una sola vegada; si la meitat de l'alumnat hi accedeix dues vegades, la xifra s'elevaria fins a 675 usos diaris.

Es tracta, per tant, d'un volum molt elevat d'usos concentrats en un període de temps reduït, fet que propicia aglomeracions i repercuteix negativament en la neteja, especialment en aquests espais.

En alguns casos, aquesta situació s'agreuja encara més quan es produeixen avaries i la seva reparació no és immediata. Sovint, un vàter pot romandre fora de servei durant setmanes abans de ser arreglat. Aquesta problemàtica s'ha constatat en diverses visites, en què era habitual trobar lavabos inoperatius; en alguns casos, especialment en edificis més antics, feia mesos que no es reparaven. Així mateix, les males olors també han estat una queixa recurrent en els centres de major antiguitat.

Pel que fa als lavabos dels patis, en una de les escoles es va posar de manifest una reflexió de l'equip directiu i de dues membres de l'AFA envers els horaris de l'equip de neteja. Tot i que netegen a la tarda quan ja no hi ha infants, resulta que el centre és un dels centres de "patis oberts" i com que els usuaris del barri fan ús dels lavabos del pati, l'endemà al matí quan arriben els infants ja se'ls troben bruts. Al llarg del dia i degut a l'ús de tot l'alumnat, acaben molt bruts i fan pudor. En el Consell d'infants del centre la queixa reiterada és sempre la mateixa: els lavabos estan bruts! Fa un temps en una visita d'uns tècnics de manteniment, els alumnes s'hi van acostar i van demanar de manera espontània que si us plau, arreglessin els lavabos!

En una altra de les escoles visitades, en aquest cas una escola d'una sola línia, el lavabo de l'alumnat d'I5 és l'únic disponible a la planta baixa i és utilitzat per tot l'alumnat tant durant l'esbarjo com en l'horari de menjador. Es tracta d'un espai antic i de dimensions molt reduïdes que presenta diverses deficiències: la pica és individual, massa petita i situada a una alçada inadequada per a l'alumnat d'infantil, fet que dificulta que els infants puguin utilitzar-la amb autonomia; per tancar la porta cal aixecar la tapa del vàter, i la manca d'espai fa que, si hi ha una persona fent ús de la pica, no es pugui accedir al vàter fins que aquesta surti. A més, l'estat de conservació és deficient, amb rajoles trencades i pèrdues d'aigua, i la manca d'espai entre els diferents elements genera incomoditat i manca d'intimitat. Tot plegat provoca que alguns infants evitin utilitzar aquest lavabo.

Limitacions en l'obertura i el tancament de la porta del lavabo d'un centre escolar visitat.

6.5. ACTUALITZACIÓ I MANTENIMENT DELS LAVABOS

En les visites i entrevistes realitzades s'ha detectat que alguns centres presenten mancances de manteniment i adequació dels lavabos, especialment en edificis antics que no han estat objecte de reformes integrals. En alguns casos, els espais i els elements sanitaris existents no s'ajusten a les necessitats actuals de l'alumnat ni als criteris d'accessibilitat i seguretat.

S'han identificat situacions en què els centres encara conserven instal·lacions obsoletes, com ara urinaris antics als lavabos segregats de nois, sanitaris amb unes dimensions inadequades per a infants de les etapes d'educació infantil o cisternes accionades amb cadenes antigues, que es trenquen amb freqüència i generen incidències de manteniment.

En aquest sentit, alguns centres han hagut d'adoptar solucions provisionals, com la incorporació d'alçadors o material adaptat, per garantir que els infants puguin utilitzar els lavabos de manera segura i adequada, especialment en casos d'alumnat amb dificultats de mobilitat.

Així mateix, s'ha constatat que en alguns projectes de transformació d'espais educatius les actuacions de reforma no han inclòs els lavabos, malgrat les necessitats detectades per la comunitat educativa. Aquesta situació ha generat percepcions de frustració entre alguns centres, que consideren que aquests espais continuen requerint intervencions importants de millora i actualització.

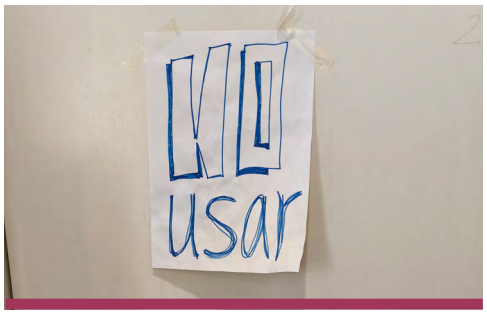

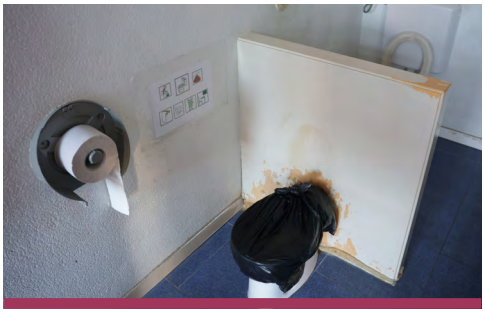

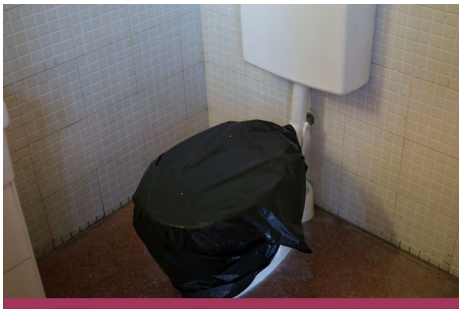

6.6. GARANTIA D'INTIMITAT ALS LAVABOS

Una altra qüestió que s'ha posat de manifest tant en les visites als centres com en les respostes recollides als formularis és la preocupació per la manca d'intimitat als lavabos. En el marc de les observacions realitzades, es va constatar que una part significativa de les portes no disposen de pestell. Aquesta situació respon a diferents motius: en alguns casos, perquè mai no n'hi ha hagut; en d'altres, per la inexistència d'obertures a les portes que permetin actuar en cas que una criatura es quedi tancada a l'interior i no pugui sortir, fet que ha comportat que no s'instal·lin o que, si s'havien col·locat, s'hagin retirat per raons de seguretat.

La manca d'intimitat esdevé una qüestió especialment sensible en relació amb les nenes, particularment durant la menstruació, un moment que requereix condicions adequades de privacitat i confort. Davant d'aquesta situació, en molts centres es permet a les alumnes fer ús dels lavabos del professorat com a mesura alternativa. Tot i que aquesta pràctica pot donar resposta a necessitats immediates, no constitueix una solució òptima, ja que pot generar situacions de diferenciació i exposició no desitjada, especialment en edats en què la vivència del propi cos i la intimitat sovint es viu amb vergonya o incomoditat.

Alguns centres educatius han impulsat iniciatives vinculades a la menstruació amb l'objectiu de normalitzar-la dins l'entorn escolar. Aquestes actuacions contribueixen a visibilitzar una realitat quotidiana de manera natural i respectuosa, així com a garantir que l'alumnat disposi dels recursos necessaris per gestionar-la amb comoditat i dignitat.

Entre les experiències recollides, destaca la iniciativa impulsada per l'alumnat de la comunitat de grans d'un centre, que va consistir en la creació de caixetes amb productes d'higiene menstrual per tenir disponibles a les aules en cas de necessitat (compreses, calcetes menstruals, etc.). El mateix alumnat va participar en el disseny, la construcció i la decoració de les caixes, fet que afavoreix la implicació col·lectiva i la desestigmatització de la menstruació.

Igualment, es van observar accions de caràcter informatiu i pedagògic, com ara la col·locació de cartells amb explicacions senzilles i visuals sobre l'ús de les compreses, que contribueixen a fomentar el coneixement i la naturalització d'aquests processos entre l'alumnat.

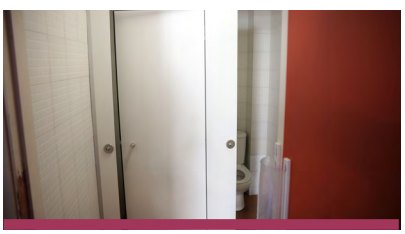
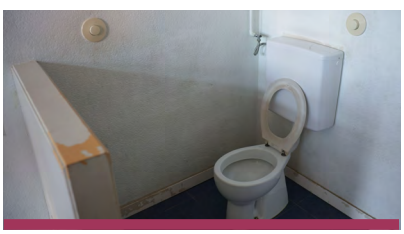
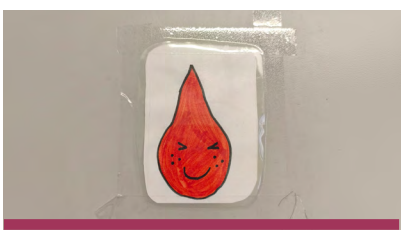

D'altra banda, en alguns centres es va constatar la presència de contenidors específics per a la recollida de productes d'higiene menstrual. Aquests contenidors se situaven principalment als lavabos destinats a l'alumnat de més edat o als lavabos del personal adult, als quals les alumnes podien accedir en cas de necessitat. Aquest tipus de mesures evidencien una voluntat d'adaptar els espais educatius a les necessitats de l'alumnat menstruant i de facilitar una gestió adequada i digna de la menstruació dins l'entorn escolar.

Tanmateix, es va observar que no tots els centres disposaven d'aquests contenidors als lavabos de l'alumnat. En aquest sentit, durant les visites es va plantejar la possibilitat que el subministrament i manteniment d'aquests elements pogués incorporar-se als serveis de neteja dels centres, amb l'objectiu d'afavorir-ne una implantació més generalitzada i homogènia.

Així mateix, en un altre centre es va identificar un lavabo destinat a l'alumnat de la comunitat de grans que incorporava a la porta el dibuix d'una gota de sang i disposava de contenidors per a productes d'higiene menstrual. Aquesta actuació, senzilla però significativa, posava de manifest la voluntat de reconèixer i donar resposta a les necessitats de l'alumnat menstruant, tot facilitant un espai íntim i adequat per a la seva gestió.

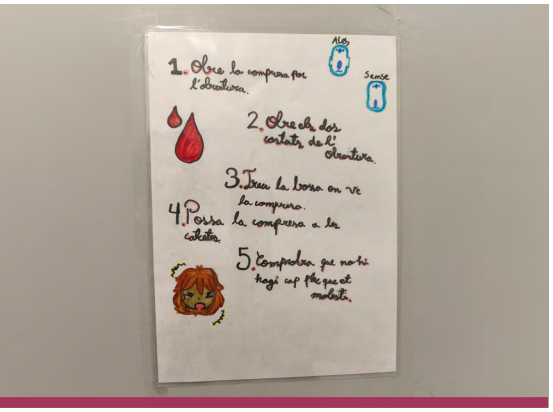

No obstant això, algunes famílies van plantejar dubtes manifestats per part de l'alumnat sobre si aquest lavabo podia ser utilitzat també per persones no menstruants. En aquest sentit, es considera convenient que els centres expliquin de manera clara els usos previstos d'aquests espais, tot preservant criteris de flexibilitat i versatilitat en l'organització dels lavabos, amb l'objectiu d'afavorir que el màxim nombre possible de persones pugui utilitzar la major part dels espais disponibles.

Finalment, en un centre es va explicar que, després d'haver provat diferents sistemes d'organització, s'havia establert l'ús obligatori d'un "cartell" o identificador per poder sortir de l'aula i anar al lavabo. Aquest sistema permet controlar el nombre d'alumnes que hi accedeixen simultàniament i, alhora, contribueix a preservar la intimitat de l'alumnat.

El centre va indicar que l'alumnat pot utilitzar el lavabo individualment o bé accedir-hi de dues en dues. Aquesta possibilitat respon, entre altres motius, al fet que alguns lavabos no disposen de pestell, de manera que anar-hi acompanyat pot esdevenir una estratègia per preservar millor la intimitat i evitar interrupcions mentre se'n fa ús.

6.7. ALTRES USOS DELS LAVABOS

Durant les visites efectuades s'ha detectat que la manca d'espais d'emmagatzematge en alguns centres educatius comporta usos inadequats dels lavabos, inclosos els adaptats per a persones amb mobilitat reduïda. Aquesta situació resulta especialment preocupant atès que pot limitar o impedir l'accessibilitat efectiva d'aquests espais per part de l'alumnat o de les persones que en puguin necessitar l'ús.

En un dels centres visitats es va constatar que el lavabo adaptat situat a la planta baixa era utilitzat pel personal de cuina com a espai per canviar-se de roba i contenia taquilles i altres elements que n'ocupaven bona part de la superfície. Aquesta ocupació feia inviable l'accés i la maniobrabilitat d'una cadira de rodes dins del lavabo, desvirtuant completament la seva funció d'espai accessible.

Així mateix, en diversos centres es va observar que alguns lavabos adaptats per a persones amb mobilitat reduïda s'utilitzaven parcialment o totalment com a magatzem, a causa de la manca d'espais específics d'emmagatzematge. Aquesta pràctica posa de manifest les dificultats d'espai existents en alguns equipaments educatius, però alhora evidencia una afectació greu del dret a l'accessibilitat i a l'ús adequat dels espais adaptats.

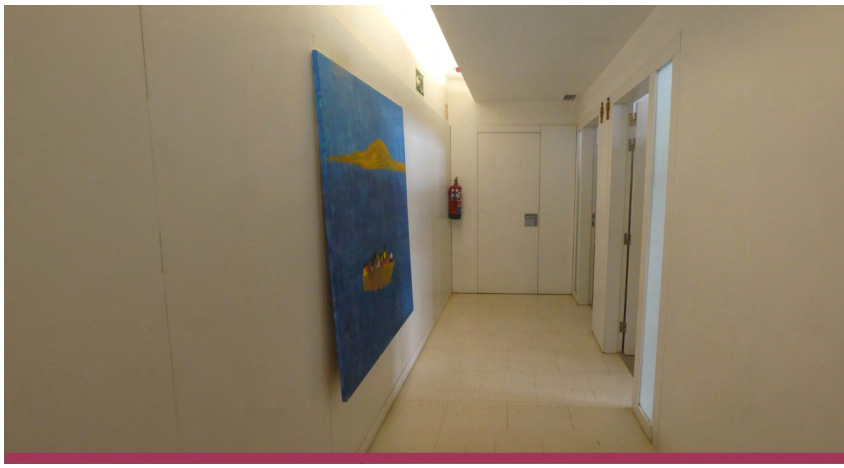

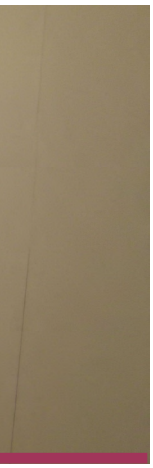

6.8. ELEMENTS DE CONFORT ALS LAVABOS

Durant les visites als centres també es van identificar algunes iniciatives orientades a millorar el confort, l'acollida i la qualitat dels espais vinculats als lavabos, que contribueixen a generar entorns més agradables i inclusius per a la comunitat educativa.

En un dels centres visitats, al passadís d'accés als lavabos hi havia una obra d'art instal·lada a la paret. Aquesta actuació contribuïa a fer més amable i acollidor un espai habitualment percebut com a funcional, i mostrava una voluntat d'integrar elements estètics i educatius en els espais comuns del centre.

D'altra banda, en un altre centre es va observar que un dels lavabos adaptats de la planta baixa disposava d'un canviador per a nadons. Segons es va informar, aquest equipament estava pensat perquè pogués ser utilitzat per famílies que acudissin al centre amb infants petits, com ara germans o germanes de l'alumnat. Aquesta mesura va ser valorada positivament per les famílies, atès que dona resposta a necessitats quotidianes de cura i afavoreix una major acollida dels diferents models familiars dins l'entorn escolar.

Finalment, en un dels centres es va observar la incorporació d'elements decoratius als lavabos amb l'objectiu de fer aquests espais més acollidors. Segons es va indicar, aquesta actuació també respon a la voluntat de fomentar una major cura per part de l'alumnat, partint de la idea que uns espais dignificats i ben cuidats afavoreixen actituds més respectuoses envers l'entorn.

Aquesta pràctica contrasta amb la d'altres centres, on s'ha optat per eliminar qualsevol element de confort als lavabos amb l'objectiu de prevenir desperfectes o usos inadequats. En alguns casos, aquesta decisió ha comportat que no es disposi de sabó ni de paper higiènic dins dels mateixos lavabos, de manera que aquests materials es custodien a les aules i s'han de recollir cada vegada que se'n fa ús.

Cal tenir en compte que aquestes diferències d'enfocament poden venir condicionades per factors diversos, com ara l'antiguitat i la tipologia dels edificis, la configuració dels espais, o bé les característiques i necessitats de l'alumnat de cada centre. En tot cas, aquesta dualitat evidencia la tensió existent entre la voluntat de preservar els espais i la necessitat de garantir unes condicions adequades de confort, higiene i dignitat en l'ús dels lavabos.

En aquest sentit, es considera que els models que prioritzen la cura, l'adequació i el confort dels espais, tot incorporant els elements bàsics necessaris, resulten més coherents amb una perspectiva educativa i de drets, atès contribueixen al benestar de l'alumnat.

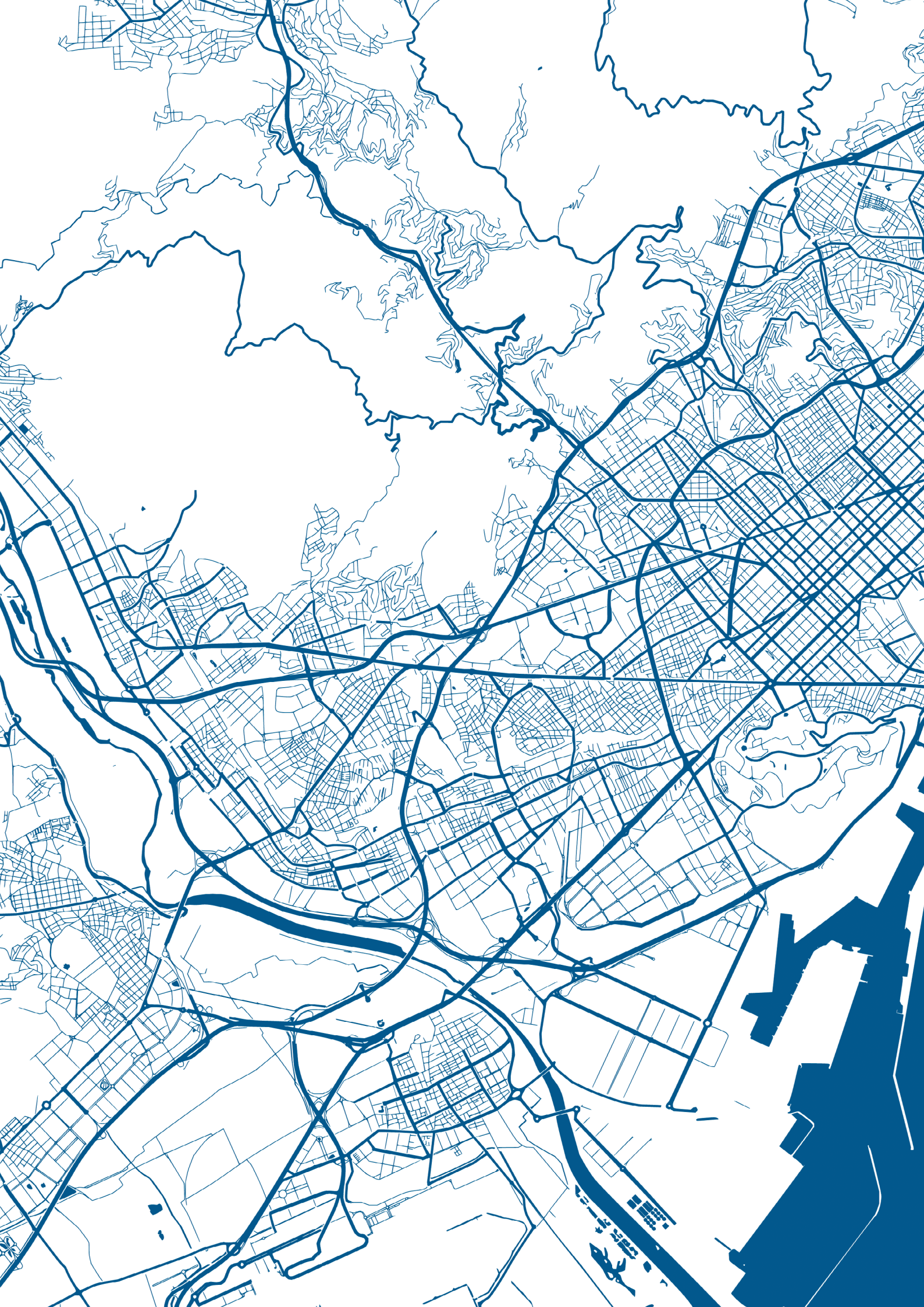

7. CONCLUSIONS DE L'ESTUDI

L'anàlisi realitzada posa de manifest que els lavabos dels centres educatius constitueixen espais rellevants des d'una perspectiva educativa, de benestar, d'igualtat i d'accessibilitat, i que la seva configuració i ús tenen un impacte directe en la vivència quotidiana de l'alumnat.

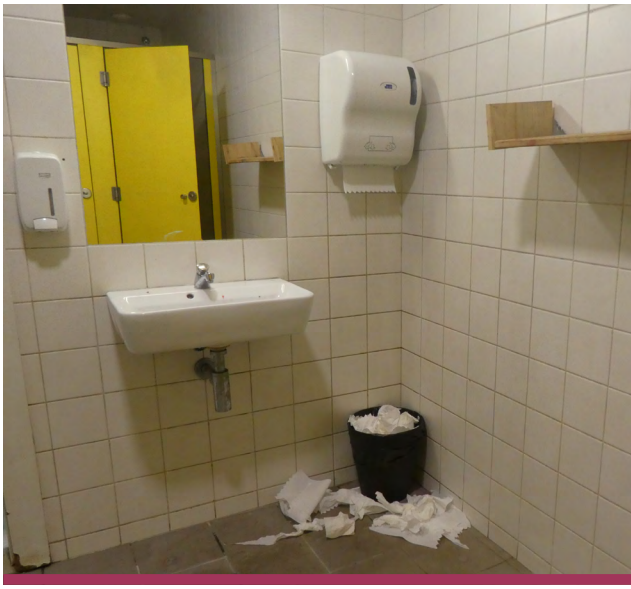

En primer lloc, la manca de neteja emergeix de manera recurrent com una de les principals problemàtiques detectades, tant en els formularis com en les entrevistes i visites realitzades. Aquesta situació es fa especialment evident en les franges d'ús intensiu, com ara els horaris de pati i menjador. Aquesta incidència posa de manifest la necessitat de reforçar els serveis de neteja i adaptar-los al volum real d'ús dels lavabos, amb l'objectiu de garantir unes condicions adequades d'higiene, confort i salubritat al llarg de tota la jornada escolar.

En aquest mateix context, les visites i entrevistes també han permès identificar mancances importants en matèria de manteniment, adequació i accessibilitat dels lavabos. Així mateix, s'ha detectat una insuficiència generalitzada de lavabos en determinats espais d'ús intensiu, com ara els patis i els serveis vinculats al menjador escolar, que han de donar resposta a un volum elevat d'alumnat en franges horàries concentrades.

S'han observat instal·lacions obsoletes, sanitaris inadequats per a les dimensions i necessitats de l'alumnat i situacions especialment preocupants, com la utilització de lavabos adaptats com a espais d'emmagatzematge. Aquestes pràctiques poden comprometre el dret a l'accessibilitat i evidencien la necessitat de prioritzar la reforma i adequació d'aquests espais dins les actuacions de millora dels centres educatius.

D'altra banda, s'ha posat de manifest que els espais de lavabo són utilitzats principalment per l'alumnat i que, per aquest motiu, determinats desperfectes, incidències de manteniment o mancances vinculades al seu ús quotidià poden no ser detectats amb prou rapidesa per part de les persones adultes del centre. En aquest sentit, es considera convenient impulsar mecanismes o processos que facilitin que el mateix alumnat pugui identificar, comunicar i participar en la detecció d'aquestes incidències, afavorint així una major corresponsabilitat en la cura dels espais comuns i una resposta més àgil davant les necessitats detectades.

Alhora, la major part de les escoles treballen de manera habitual l'ús adequat i el manteniment dels lavabos, i es valora positivament com a bona pràctica la utilització de cartells recordatoris que fomenten la responsabilitat de l'alumnat en la neteja i cura d'aquests espais.

No obstant això, s'ha detectat que en molts centres hi ha mancances en la dotació bàsica dels lavabos, com ara l'absència de miralls, de dispensadors de sabó, de paper higiènic, d'elements per eixugar les mans o de tapes de vàter. En aquest sentit, es considera que disposar de lavabos en bon estat de manteniment i amb els accessoris adequats contribueix a un ús més respectuós per part de l'alumnat i facilita la conservació dels espais en condicions adequades.

Pel que fa a la configuració dels lavabos, s'ha constatat una gran diversitat de models, especialment en relació amb la segregació o no segregació per gènere. En molts casos, aquesta configuració no respon a una reflexió pedagògica o organitzativa específica, sinó principalment a condicionants arquitectònics, a l'antiguitat dels edificis o a la manca de reformes integrals dels espais. Aquest fet evidencia la necessitat d'impulsar marcs de reflexió compartits que permetin abordar aquesta qüestió des d'una perspectiva de drets, inclusió i convivència.

En aquest sentit, l'anàlisi mostra que la major part dels centres educatius visitats disposen de lavabos no segregats per gènere. Aquesta realitat contrasta amb algunes de les recomanacions del Departament d'Educació i Formació Professional, que plantegen la diferenciació dels espais entre nens i nenes i també entre alumnat, professorat i personal no docent. Tot i això, les perspectives més recents en matèria de disseny d'espais tendeixen a promoure models més versàtils, inclusius i flexibles, que permetin que la major part de persones puguin utilitzar la major part dels espais disponibles.

Cal remarcar que, durant les visites, entrevistes i formularis, no s'han recollit queixes rellevants vinculades específicament al fet que els lavabos siguin segregats o no segregats per gènere. No obstant això, sí que s'han identificat algunes demandes puntuals. En particular, algunes nenes expressen la preferència per disposar de lavabos no mixtos, principalment perquè perceben que els nois embruten més aquests espais. Igualment, algunes famílies manifesten la seva preferència per models segregats per gènere, si bé aquestes posicions no són majoritàries en el conjunt de les aportacions recollides, en què predominen les opcions favorables a models mixtos o no segregats.

Una altra qüestió rellevant és la manca d'intimitat en alguns lavabos, derivada principalment de l'absència de pestells o d'altres mecanismes que permetin garantir la privacitat. Aquesta situació afecta especialment l'alumnat en moments vinculats a la higiene personal i, de manera singular, les nenes i adolescents durant la menstruació.

Tot i que alguns centres han adoptat mesures alternatives per donar resposta a aquestes necessitats, com ara permetre l'ús dels lavabos del professorat, aquestes solucions no es consideren òptimes, ja que poden comportar situacions d'exposició no desitjada per part de les alumnes.

En aquest context, es considera necessari avançar cap a solucions estructurals que permetin compatibilitzar la seguretat amb la intimitat, com ara la incorporació de sistemes de tancament adequats o la disposició d'alguns lavabos equipats amb pica que facilitin una gestió adequada de la higiene menstrual. També seria convenient incorporar sistemes de senyalització que permetin identificar de manera clara des de l'exterior si el lavabo està ocupat, així com preveure accessos oberts o amb elements transparents en les zones d'entrada que facilitin la visibilitat i la supervisió dels espais comuns, sense comprometre la privacitat de les persones usuàries a l'interior de les cabines. Igualment, la presència de supervisió adulta en aquests espais, especialment durant els moments de més afluència, pot contribuir a reforçar les condicions de seguretat i a garantir un ús adequat dels lavabos.

En relació amb la menstruació, cal destacar positivament les iniciatives impulsades per alguns centres educatius orientades a normalitzar-la. La presència de productes d'higiene menstrual, de materials pedagògics o de contenidors específics constitueix una bona pràctica que contribueix al benestar i la dignitat de l'alumnat menstruant. Tanmateix, aquestes mesures encara es desenvolupen de manera desigual entre centres, fet que evidencia la conveniència d'establir criteris comuns que en garanteixin una implementació més homogènia.

Finalment, l'informe també ha permès identificar experiències positives i iniciatives creatives impulsades pels centres educatius per dignificar els espais, fomentar la convivència i adaptar-los millor a les necessitats de la comunitat educativa. Aquestes bones pràctiques mostren la capacitat dels centres per generar respostes inclusives i innovadores malgrat les limitacions materials existents.

En aquest sentit, es considera necessari reforçar la mirada educativa i comunitària sobre els espais dels lavabos, entenent-los no només com a infraestructures funcionals, sinó també com a espais vinculats a la cura, la intimitat, la salut, la inclusió i el benestar emocional de l'alumnat. Així mateix, es considera convenient impulsar orientacions comunes que integrin criteris d'accessibilitat universal, perspectiva de gènere, diversitat i adequació a les necessitats dels infants i adolescents en el disseny i la gestió d'aquests espais.

Ens agradaria tancar aquest apartat amb les paraules i les reflexions extretes del llibre de Siro López, *Esencia, Diseño de espacios educativos*. L'autor és un artista i formador especialitzat en creativitat, espais educatius i comunicació. En el llibre destaca que cal recórrer els espais d'un centre educatiu amb les ulleres de la innovació per tal d'aconseguir un constant procés de millora en creixement, avaluació activa, sumativa i per a l'aprenentatge.

En el capítol titulat "Primer esglaó de Maslow" (en relació amb la piràmide proposada pel psicòleg Abraham Maslow, diu que el primer esglaó és la satisfacció de les necessitats fisiològiques), Siro López escriu:

> **"El temps de la higiene personal en els lavabos és un temps per sentir-se còmode i també per a la reflexió i l'observació. Des del primer moment en què s'obre la porta, s'observa i s'avalua l'estat de neteja de l'espai, l'estètica i la interrelació amb la resta d'usuaris, independentment de l'edat que es tingui. El mateix succeeix amb els llocs on es menja. Les escoles doncs, han d'entendre i garantitzar que tant els lavabos com els menjadors són una aula més, és a dir, són espais profundament educatius, de gestió emocional, de sensibilitats i de salut. Els lavabos "comuniquen" i són un reflex de la institució que els gestiona. La neteja i la cura de cada detall és una invitació a la responsabilitat de tothom".**

L'autor ens suggereix un seguit de propostes molt interessants, innovadores i creatives a l'entorn dels lavabos, com per exemple: els lavabos poden convertir-se en "galeries d'art" per exposar treballs artístics de l'alumnat a les seves parets, sostres o portes. Als miralls s'hi poden escriure frases motivadores o reflexives. Es poden realitzar tallers per dissenyar maneres d'emmarcar els miralls per tal de convertir-los en obres d'art. Si en els lavabos hi ha llum natural s'hi poden posar plantes que ajudin a tenir una mirada més delicada envers l'espai. L'olor dels lavabos i la ventilació són importants i si a més, s'hi afegeixen plantes aromàtiques o fragàncies naturals a l'entrada, l'olor millorarà.

I tal com diu Siro López: "Cal estar sempre vigilant, ser autocrític, reflexionar, avaluar, rectificar, superar-se… Necessitem escoles que ens ajudin a saber pensar, a saber gestionar la raó i les emocions i a saber viure-decidir, ja que l'ésser intel·ligent és aquell que és capaç de prendre les millors decisions de la seva vida estigui on estigui".

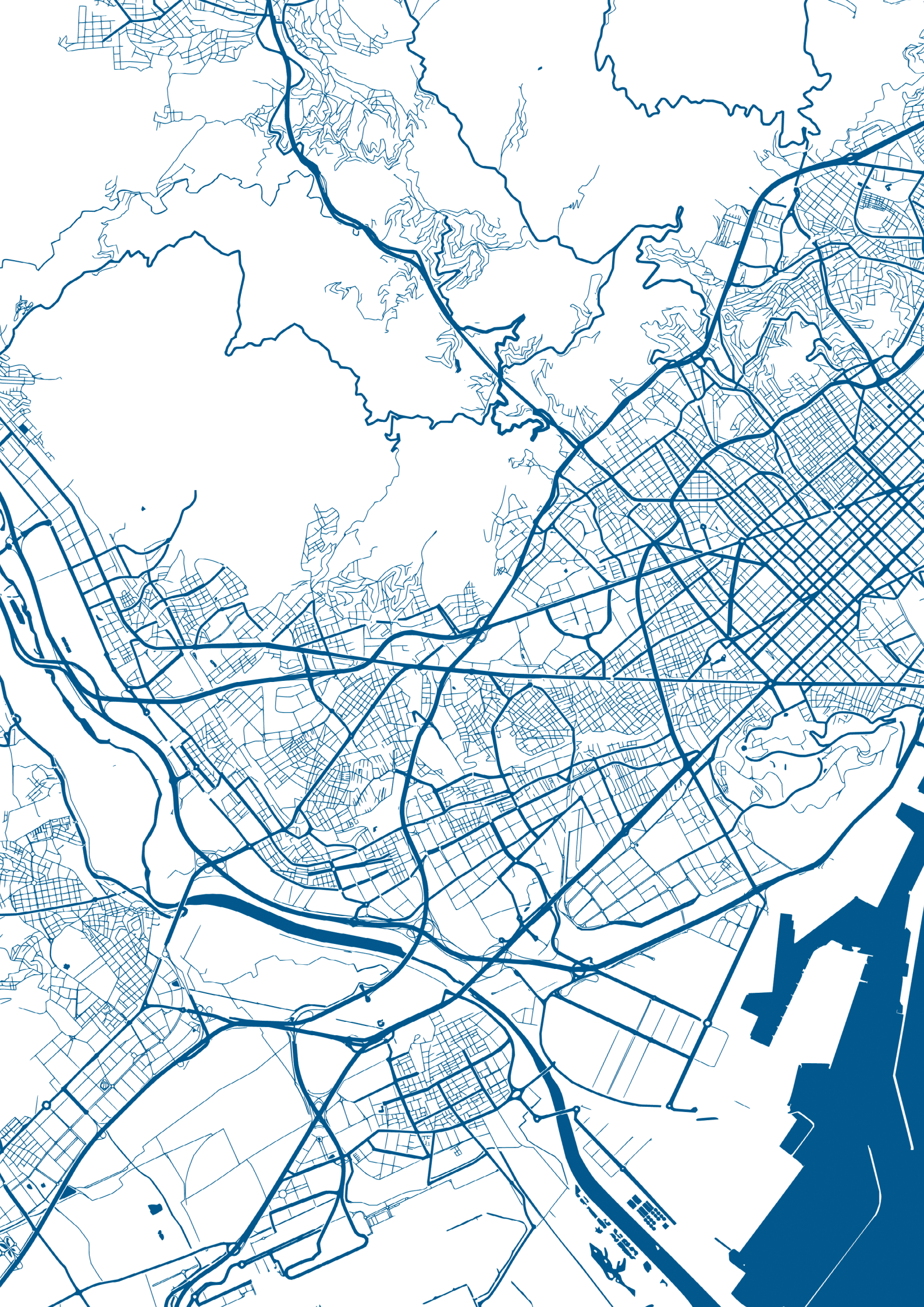

8. RECOMANACIONS

La Sindicatura de Greuges de Barcelona adreça al Consorci d'Educació de Barcelona diverses recomanacions amb la finalitat d'impulsar una revisió dels espais de lavabo dels centres escolars de la ciutat. L'objectiu és avançar cap a unes instal·lacions més inclusives, accessibles i respectuoses amb la diversitat, que contribueixin a garantir el benestar de l'alumnat i l'exercici efectiu dels seus drets en l'àmbit educatiu.

1. IMPULSAR UN PROGRAMA ESPECÍFIC DE MILLORA DELS LAVABOS:

La Sindicatura considera convenient que el Consorci d'Educació de Barcelona impulsi un programa específic de millora dels lavabos escolars. En la línia d'iniciatives com Transformem els patis o el Pla de Millora del Temps Educatiu de Migdia, l'objectiu ha de ser promoure la renovació i adequació d'aquests espais des d'una perspectiva educativa, inclusiva i de benestar, garantint unes condicions de qualitat adequades per a tot l'alumnat.

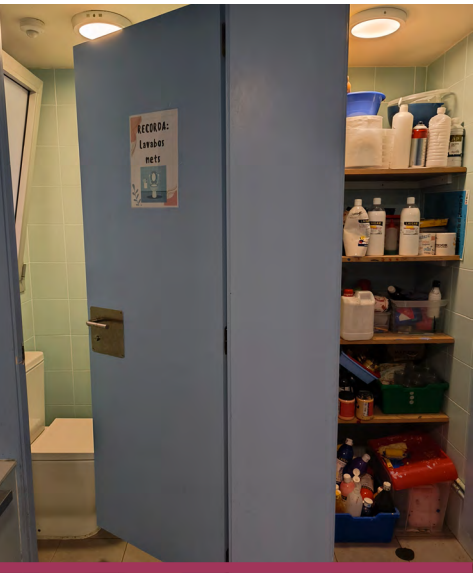

2. REFORÇAR LA NETEJA DELS LAVABOS:

D'acord amb les queixes recurrents expressades tant per les famílies com pels equips directius, es considera necessari intensificar el servei de neteja amb l'objectiu de garantir unes condicions adequades d'higiene al llarg de tota la jornada escolar.

Tot i ser conscients de les limitacions derivades de les condicions establertes en les licitacions del servei de neteja, així com dels recursos disponibles, es considera prioritari avançar en aquesta línia. En aquest sentit, es proposa incorporar almenys una actuació de reforç de neteja diària en els moments de màxima utilització, especialment després dels períodes de pati o del servei de menjador.

3. MILLORAR EL MANTENIMENT I LA DOTACIÓ BÀSICA DELS LAVABOS:

Es recomana assegurar un estat de manteniment adequat de tots els lavabos, incloent la renovació d'instal·lacions obsoletes i l'adequació dels sanitaris a les necessitats de l'alumnat. Així mateix, cal garantir la presència d'elements bàsics com sabó, paper higiènic, sistemes d'assecat de mans, miralls i tapes de vàter o papereres per residus menstruals per tal d'assegurar un confort i benestar adequat.

4. FOMENTAR LA CORRESPONSABILITAT DE L'ALUMNAT EN LA CURA DELS ESPAIS:

Es considera convenient establir mecanismes que permetin a l'alumnat comunicar incidències i participar en la cura dels lavabos. Això pot incloure canals senzills de notificació o dinàmiques educatives que reforcin la responsabilitat compartida.

5. GARANTIR L'ACCESSIBILITAT I L'ÚS ADEQUAT DELS LAVABOS ADAPTATS:

Cal evitar l'ús dels lavabos adaptats com a espais d'emmagatzematge i garantir que compleixin plenament la seva funció. En aquest sentit, es recomana revisar-ne l'ús i assegurar-ne la disponibilitat per a les persones que en necessitin l'accés.

6. ADEQUAR EL NOMBRE DE LAVABOS ALS USOS REALS DELS CENTRES:

Es proposa revisar la disponibilitat de lavabos, especialment en els espais d'ús intensiu com patis i menjadors, per tal d'ajustar-la al volum d'alumnat. En els casos en què es detecti insuficiència, cal valorar la incorporació de nous espais o la reorganització dels existents.

7. MILLORAR LA INTIMITAT I LA SEGURETAT DELS LAVABOS:

Es considera necessari adoptar solucions estructurals que compatibilitzin la seguretat amb la privacitat, mitjançant sistemes de tancament adequats, mecanismes que permetin la intervenció des de l'exterior en situacions d'emergència i sistemes de senyalització que indiquin de manera clara si el lavabo està ocupat. Així mateix, es recomana afavorir dissenys que incorporin accessos oberts o elements transparents en les zones d'entrada i d'ús comú, de manera que es millori la visibilitat i la supervisió dels espais sense comprometre la intimitat de les persones usuàries a l'interior de les cabines. Igualment, la presència de supervisió adulta en moments de màxima afluència pot contribuir a reforçar les condicions de seguretat i a garantir un ús adequat dels espais.

8. AVANÇAR CAP A MODELS DE LAVABOS INCLUSIUS I VERSÀTILS:

Es recomana promoure espais més flexibles i inclusius, que permetin l'ús per part del conjunt de l'alumnat amb garanties de confort, seguretat i privacitat. En aquest sentit, es proposa avançar cap a models amb una senyalització no binària, optant per iconografia neutra, com la representació d'un inodor o altres imatges inclusives o també imatges creatives o literàries.

Així mateix, es recomana disposar d'algunes cabines individuals tancades i independents que garanteixin un alt nivell d'intimitat, Aquestes cabines haurien d'incloure, sempre que sigui possible, una pica a l'interior, amb la finalitat de facilitar una gestió adequada de la higiene personal, incloent-hi l'ús de productes com les copes menstruals, compreses i tampons.

9. IMPULSAR MESURES DE NORMALITZACIÓ DE LA MENSTRUACIÓ:

Es recomana generalitzar l'accés a productes d'higiene menstrual als centres i assegurar la presència de contenidors específics en els lavabos. Així mateix, fomentar accions pedagògiques que contribueixin a normalitzar la menstruació dins l'entorn escolar i a garantir una gestió digna i accessible per a tot l'alumnat.

En aquest sentit, es considera convenient evitar, en la mesura del possible, el recurs de fer ús dels lavabos del professorat en situacions vinculades a la menstruació, atès que pot generar situacions d'exposició no desitjada o de diferenciació per part de les alumnes.

10. CONSOLIDAR I DIFONDRE BONES PRÀCTIQUES:

Es recomana identificar, sistematitzar i compartir les iniciatives positives desenvolupades pels centres (millora del confort, accions pedagògiques, organització dels espais, etc.), amb l'objectiu de facilitar-ne la replicabilitat i fomentar una cultura comuna de qualitat i dignificació dels espais. Així mateix, seria convenient posar a disposició dels centres cartells, materials i recursos educatius que promoguin el bon ús dels lavabos, de manera que siguin fàcilment accessibles i adaptables als diferents contextos educatius. Sempre que sigui possible, es recomana fomentar la participació activa de l'alumnat en el disseny, la creació i la col·locació d'aquests materials, afavorint-ne el sentiment de corresponsabilitat i de cura dels espais comuns.

11. ESTABLIR ORIENTACIONS COMUNES PER AL DISSENY I GESTIÓ DELS LAVABOS:

Finalment, es considera necessari impulsar criteris homogenis que integrin accessibilitat universal, perspectiva de gènere, diversitat i benestar en la planificació, disseny i gestió dels lavabos escolars, per tal de garantir una resposta coherent i equitativa a les necessitats de l'alumnat.

En aquest sentit, és especialment important treballar aquestes qüestions amb les comunitats educatives en els processos de rehabilitació, ampliació o construcció dels centres educatius, per tal d'assegurar que les solucions adoptades responguin a les necessitats específiques de cada centre i comptin amb el màxim consens possible.

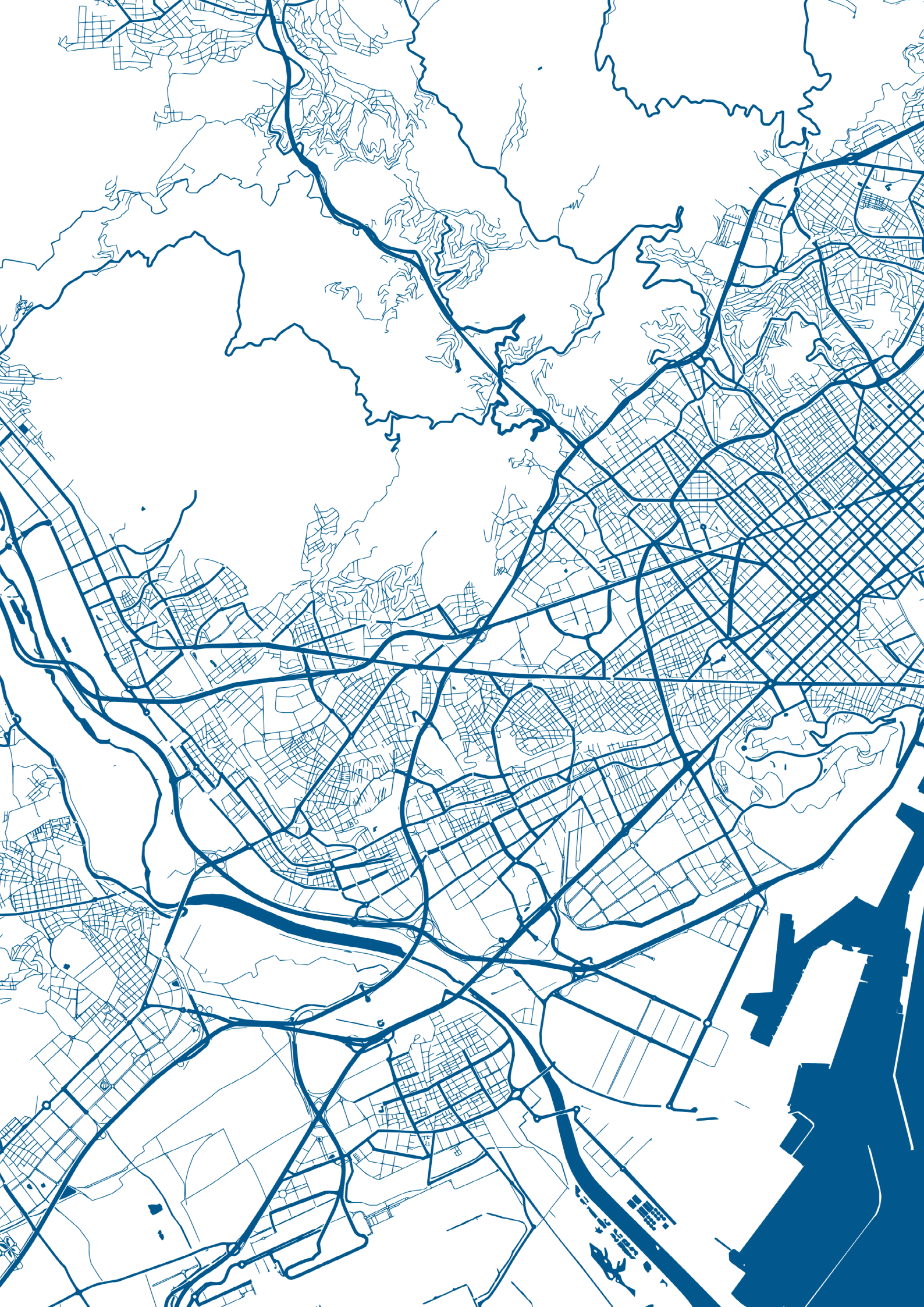

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). “Incorporació de la perspectiva de gènere en el disseny dels equipaments de la ciutat de Barcelona”. Disponible a: https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/items/458fd741-ddc4-489e-bdde-301849ac6485.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). “Mesura de govern per uns equipaments municipals amb perspectiva de gènere”. Disponible a: https://api-bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/api/core/bitstreams/ad3e3e9c-dd7b-4599-8bf6-0af921aa7df5/content.

CONSORCI D’EDUCACIÓ DE BARCELONA (s.d.). Arquitectura amb propòsit educatiu. Disponible a: https://consorci.paladinidigital.com/.

CIRERA, ANNA. (2015). “La influència dels espais en els aprenentatges”. Universitat de Vic. Disponible a: https://www.mdx.cat/handle/10854/4963?locale-attribute=es.

COL·LECTIU PUNT 6 SCCL. (2023). Infraestructuras educativas con perspectiva de género: Guía para el diseño de escuelas con perspectiva de género interseccional y de sostenibilidad ambiental. CAF, Banco de Desarrollo de América Latina y el Caribe. Disponible a: https://www.punt6.org/books/infraestructures-educatives-amb-perspectiva-de-genere/.

COLLART, SOPHIE, I MEURANT GROS, DORIANE. (2023). Educar sin género. Ed. Zenith.

DEPARTAMENT D’EDUCACIÓ I FORMACIÓ PROFESSIONAL (2022). Nous aprenentatges, nous espais: Guia per als projectes de construcció i transformació de centres educatius públics. Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://educacio.gencat.cat/ca/departament/publicacions/monografies/construccions-escolars/nous-aprenentatges-nous-espais/index.html.

DEPARTAMENT D’EDUCACIÓ I FORMACIÓ PROFESSIONAL (2016). Criteris per a la construcció de nous edificis per a centres docents públics. Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://educacio.gencat.cat/ca/departament/publicacions/monografies/construccions-escolars/construccio-nous-edificis/index.html.

DEPARTAMENT D’EDUCACIÓ I FORMACIÓ PROFESSIONAL (2017). Despertem mirades a l’entorn de l’espai escolar. Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://hdl.handle.net/20.500.12694/592.

DEPARTAMENT D’EDUCACIÓ I FORMACIÓ PROFESSIONAL (s. d.). “Documents per a l’organització i la gestió dels centres”. Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://documents.espai.educacio.gencat.cat/IPCNormativa/DOIGC/DOIGC_Gestio.pdf.

LÓPEZ, SIRO (2018). Esencia. Diseño de espacios educativos. Barcelona: Ediciones Khaf.

ROSET FÀBREGA, MONTSERRAT; PAGÈS HERAS, EUGÈNIA; LOJO SUÁREZ, MIRTA, I CORTADA ANDREU, ESTHER. (2008). “Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l’elaboració d’un projecte de centre”. Institut Català de les Dones i Departament d’Educació i Formació Professional. Disponible a: https://projectes.xtec.cat/steamcat/equitat/guia-de-coeducacio-per-als-centres-educatius/.

SÁNCHEZ, JULIA. (2021) “Stop violències. Qüestionar les masculinitats des de la infància”. La Ciranda. Disponible a: https://laciranda.com/wp-content/uploads/2021/10/Questionar-les-masculinitats-des-de-la-infancia_STOP-VIOLENCIES_25N_article-de-Julia-LA-CIRANDA_2021.pdf.

SASOT IBÁÑEZ, SÍLVIA, I BELVIS PONS, ESTHER. (2017). Com dissenyar espais educatius per aprendre i conviure? Fundació Jaume Bofill. Disponible a: https://www.equitat.org/app/uploads/2025/03/guia_hacktheschool_200217.pdf.

SILVENTE, JORDI. (2016). “La qualitat dels espais de l’escola: reflexions sobre el disseny”. El Diari de l’Educació, 18 de novembre. Disponible a: https://diarieducacio.cat/rosasensat/2016/11/18/la-qualitat-dels-espais-de-lescola-reflexions-sobre-el-disseny/.

TORELLI, LOUIS. (2002). “Enhancing development through classroom design in Early Head Start”. Children and Families: The Magazine of the National Head Start Association. Disponible a: https://www.spacesforchildren.com/enhancing-development-through-classroom-design-in-early-head-start/.

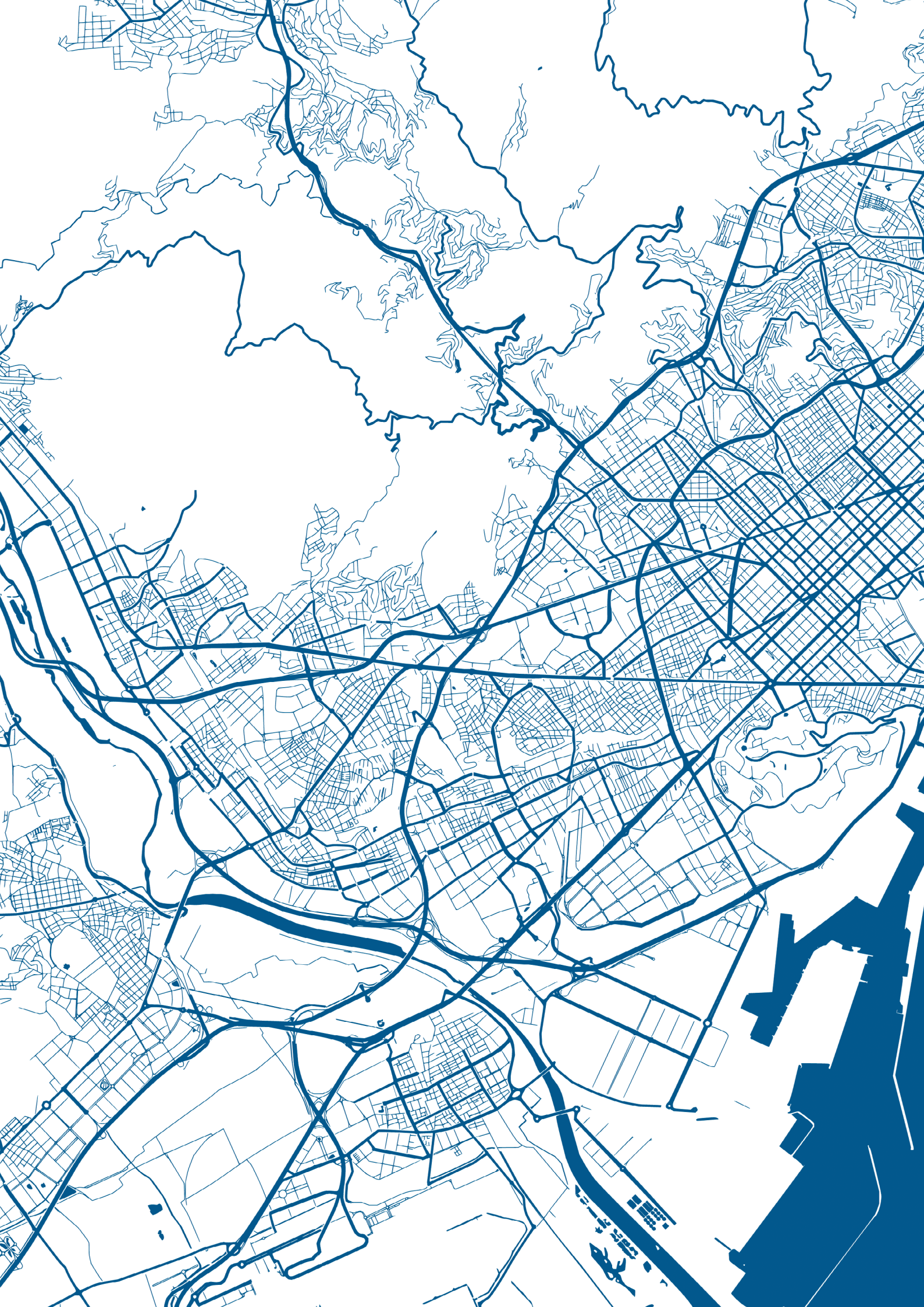

10. ANNEXOS

ANNEX - FORMULARI ENVIAT ALS CENTRES

INTRODUCCIÓ:

Ens adrecem a vosaltres des de la Sindicatura de Greuges de Barcelona, òrgan que vetlla pel respecte als drets i llibertats de la ciutadania en relació amb l'actuació municipal.

En els darrers anys, hem seguit amb atenció el debat sobre la conveniència que els lavabos escolars siguin mixtos en lloc de segregats per gènere, amb l'objectiu de crear espais més inclusius per a la diversitat i les identitats no binàries. Aquesta qüestió planteja també reptes vinculats a la privacitat, la seguretat i la intimitat, convertint-la en un tema clau dins les polítiques d'igualtat i convivència escolar.

Per aquest motiu, us demanem la vostra col·laboració per emplenar el formulari següent, que ens permetrà identificar bones pràctiques i elaborar recomanacions per a l'Ajuntament de Barcelona.

QÜESTIONS:

- Nom del centre
- Membre de l'equip directiu que emplena el formulari (director/a, cap d'estudis, secretari/ària) /membre de l'AFA que emplena el formulari
- Com són els lavabos del vostre centre? (segregats per gènere, no segregats per gènere)
- Si són segregats per gènere, per què són així? S'ha fet alguna acció o se'n preveu fer alguna per revertir aquesta tipologia de lavabos? Quina?
- Si NO són segregats per gènere, per què són així?
- Ens podeu explicar com es viu en el vostre centre aquesta tipologia de lavabos? Hi ha conflictes? Hi ha queixes? Tot va bé? Hi ha respecte? Heu detectat alguna problemàtica?
- Pel que fa a la neteja i/o higiene, valoreu que la neteja dels lavabos és suficient?
- Heu treballat específicament amb l'alumnat l'ús dels lavabos pel que fa al manteniment i la neteja?
- Si heu contestat que SÍ, com ho heu treballat?
- Heu rebut queixes de l'alumnat sobre els lavabos?
- Si heu contestat que SÍ, quines queixes? De quin tipus?
- Podeu descriure com es distribueixen els lavabos al centre? (per exemple quants lavabos hi ha per planta, al pati, al menjador, etc.) (AQUESTA QÜESTIÓ NOMÉS ÉS PER A L'EQUIP DIRECTIU)

SINDICATURA
DE GREUGES
DE BARCELONA

SINDICATURA DE GREUGES DE BARCELONA © 2026